

ГОЛОВНЕ УПРАВЛІННЯ ОСВІТИ І НАУКИ ЧЕРКАСЬКОЇ ОБЛАСНОЇ ДЕРЖАВНОЇ АДМІНІСТРАЦІЇ
ЧЕРКАСЬКИЙ ОБЛАСНИЙ ІНСТИТУТ ПІСЛЯДИПЛОМНОЇ ОСВІТИ ПЕДАГОГІЧНИХ ПРАЦІВНИКІВ

Досвід спеціалістів психологічної служби в подоланні негативних явищ в учнівському середовищі

**Матеріали обласної науково-практичної Інтернет-конференції
(07.08.12 – 30.10.12, м.Черкаси)**

Черкаси 2012

УДК
ББК
А

Рекомендовано до друку вченою радою Черкаського обласного інституту післядипломної освіти педагогічних працівників (протокол №4 від 14 листопада 2012 року)

Рецензенти:

В.І.Коновальчук, кандидат психологічних наук, завідувач кафедри психології ЧОІПОПП.
Л.В.Гаврилук, практичний психолог Будищенської загальноосвітньої школи І-ІІІ ст. Черкаської районної ради Черкаської області.

А

Досвід спеціалістів психологічної служби в подоланні негативних явищ в учнівському середовищі: Матеріали обласної науково-практичної Інтернет-конференції (07.08.12 – 30.10.12, м.Черкаси) / за ред. Т.Б.Артеменко, Т.В.Войцях. – Черкаси: ЧОІПОПП, 2012. – 62 с.

Збірник методичних матеріалів узагальнює кращий досвід роботи спеціалістів психологічної служби із дослідження, профілактики та подолання негативних явищ в учнівському середовищі. Досвід був представлений та обговорений на науково-практичній Інтернет-конференції (07.08.12 – 30.10.12,), що проводилася обласним центром практичної психології та соціальної роботи. Матеріали розраховані на використання у роботі практичними психологами, соціальними педагогами, вихователями, педагогами.

Матеріали розкривають особливості негативних явищ в учнівському середовищі та специфіку ефективних стратегій їх подолання, роблять акцент на формуванні педагогічної грамотності, оптимізації взаємин у шкільному середовищі, висвітлюють особливості сучасних ефективних підходів у роботі з даними явищами.

Тримаємо агресію під контролем: роздуми шкільного психолога

Війни починаються в головах людей

(Прембула Статуту ЮНЕСКО)

Однією з актуальних проблем, з якою звертаються вчителі та батьки до психолога, є зростання проявів агресивної поведінки дітей та жорстокість агресивних дій. В той же час педагоги та батьки розуміють, що спільно з емоційною енергією агресивність часто сприяє досягненню певної мети. Дійсно, агресивність в тій чи іншій мірі притаманна усім людям. Помірна агресивність – якість скоріше позитивна, ніж негативна. Агресивність буває потрібна для захисту своїх потреб, власності, прав, вона розвиває пізнання, спонукає до необхідної конкуренції.

Небезпеку являє собою некерована, неконтрольована агресивність, яка виходить за розумні межі, спричиняє емоційний біль, стає причиною конфліктів, формує брутальні риси характеру. Але не дивлячись на серйозність проблеми відкритої агресії, з моєї точки зору набагато гірша ситуація з дітьми, які не виражають свій гнів відверто, а приховують його. Ці слухняні тихі діти не знаходять кращого застосування своїй агресивності, як спрямувати її на себе. Вони кусають собі нігті, видають волосся, ставлять синці та роздирають шкіру до крові. Гнів, який не має виходу, з'їдає зсередини саму дитину, призводячи до серйозних психічних та соматичних розладів.

Власний досвід роботи в консультуванні учасників навчально-виховного процесу (як дорослих, так і учнів) свідчить, що невідреагована агресія, як невикористана «емоційна пара», не знаходячи потрібного виходу, зазвичай виявляється в станах тривожності, у тютюнопалінні, виснажливій праці, соматичних болісних проявах, тобто приймає вигляд прихованої аутоагресії.

Безперечно, від власної агресивної поведінки більш за все страждає сама дитина. Також, безперечно, часто проблема дитячої агресивності сягає своїми витокami у сім'ю.

Багаторічний супровід навчально-виховного процесу в якості практичного психолога дозволяє зробити висновки, що підвищеною агресивністю страждають і багато педагогів. Не можна очікувати гуманного, уважного ставлення до учнів від людини, яка «затуркана» щоденними побутовими проблемами, тривожної, невпевненої в майбутньому, конфліктної. Педагоги, запам'ятайте: контроль над власними емоціями – найкращий спосіб навчити самоконтролю учня. Послабте віжки, забудьте нудне моралізаторство, включіть почуття гумору, іронію – це збереже ваше здоров'я та надасть вам змоги навчити учнів зрілим та безпечним шляхам вираження гніву. Визнайте за дітьми право на сильні негативні емоції, такі як гнів, образа, ревності, та одночасно поясніть дитині, що ці емоції можуть бути руйнівними та небезпечними, тому важливо розуміти, що з тобою відбувається та навчитися себе контролювати. Не думайте, що ваші педагогічні таланти та успіхи оцінюються виключно ступенем слухняності дитини. Якщо у вас слово «агресивність» викликає різке неприйняття, назвіть її по-іншому: напористість, наполегливість, заповзятливість, активність, зневага до безпеки, завзятість. Можливо, з цими назвами вам буде легше прийняти її та визнати її корисність, звичайно, в соціально прийнятних формах.

Агресивність потрібно не викорінювати, а зрозуміти її причини, потурбуватися про те, щоб забезпечити їй належні канали для безпечного виходу.

В своїй роботі я намагаюся не просто знімати напади агресії у дитини, а спрямовувати свою щоденну роботу на профілактику агресивної, конфліктної поведінки усіх учасників навчально-виховного процесу, на формування почуття емпатії, на засвоєння конструктивних способів відреагування своїх негативних емоцій.

Рекомендую для роботи з клієнтами з підвищеною або прихованою агресивністю наступні методики. Для зняття емоційної та м'язової напруги: елементи арт-терапії, малювання, ліпка, орігамі, робота з кляксами, слухання музики, споглядання картин, «мішечок для крику», рухливі ігри, маніпуляції зі старим папером або газетами, «листочками гніву». Дуже добре, якщо в арсеналі психолога є легенькі м'ячики, які можна кидати в мішень, м'які подушки, які можна копати, резинові молотки, якими можна стукати. Для навчання навичкам розпізнання і контролю негативних емоцій дуже добре працює методика «Камінчик у черевичку», детальний опис якої можна знайти в книзі К.Фоппеля «Как научить детей сотрудничать». Ця гра формує у дітей потребу говорити про свої проблеми, коли вони тільки назрівають, таким чином здійснюється профілактика накопичення негативних емоцій. Для формування здатності до емпатії, довіри, співчуття відмінно працює технологія «Я - повідомлення», яка дозволяє щиро говорити про свої почуття, емоції, не звинувачуючи ні в чому інших людей. І нарешті, я із задоволенням використовую в роботі притчі. Ці невеликі розповіді із насиченим філософським та психологічним змістом є «бальзамом на душу», що особливо важливо, коли душа потерпає від власної агресивності. Одну з них пропоную до уваги.

Притча про двох вовків

Колись давно старий індіанець відкрив своєму онукові одну життєву істину. У кожній людині йде боротьба, дуже схожа на боротьбу двох вовків. Один вовк уособлює зло - заздрість, ревності, грубість, агресію. Інший вовк уособлює добро - мир, любов, вірність, чуйність. Маленький індіанець, зворушений до глибини душі словами діда, на мить замислився, а потім запитав: - А який вовк в кінці кінців перемагає? - Старий індіанець посміхнувся і відповів: - Завжди перемагає той вовк, якого ти годуєш.

Насилля в учнівському середовищі: причини, шляхи подолання й упередження

В останній час усе більшої актуальності набуває проблема підліткової агресивності. Саме це явище породжує тенденцію до насилля в учнівському середовищі. В даній статті ми спробуємо окреслити деструктивно-насильницькі прояви поведінки серед учнів та шляхи їх психологічної корекції.

Біологічні дослідження засвідчують існування у людини гену жорстокості, який залежить від хромосомного набору організму й змушує її постійно відчувати ненависть та агресивність щодо інших. Згідно з психоаналізом, агресивність пов'язана з біологічно запрограмованим інстинктом смерті, що виявляється в тенденції до руйнування, войовничості, насиллі стосовно оточуючих і самого себе. Проте не менш вагомими є соціально-психологічні чинники, що штовхають людину до насильницьких дій.

Насилля – це примушування людини до певних дій і вчинків, приниження її гідності, обмеження її зовнішньої та внутрішньої свободи, втручання в її психологічний простір, що відбувається без її волі та згоди на те. У Конвенції з прав дитини ООН виділяють чотири види насилля: фізичне (побиття, фізичне покарання та фізичний примус); економічне (позбавлення дитини необхідних для її життєдіяльності факторів – їжі, одягу, місця проживання, необхідних предметів побуту та ін.); сексуальне (розбещення дитини та примус її до сексуальних дій стосовно дорослих) та психологічне (погрози, емоційний шантаж, ізоляція, маніпулювання).

Витоки схильності дитини до насильницьких дій слід шукати у сімейному, батьківському вихованні дитини, що відбувається за умов авторитарного, відчуженого, потурального, гіперопікаючого стилів виховання. Психологічне насилля у сім'ї стосовно дитини нерідко проявляється у неявному вигляді, що маскується під «виховний» вплив: різка зміна індивідуального стилю життя дитини, жорсткий контроль її уподобань та інтересів, намагання

«зломити» психологічну суть дитини, її надмірна опіка, нівелювання індивідуального «Я», емоційне відчуження, погрози «викинути надвір», «здати в дитбудинок» та ін. Усе це на психологічному рівні формує низьку самооцінку, зневіру у власних силах, відчуття себе непотрібним та прагнення «помститися» за нанесені образи. У дію вступає механізм ідентифікації з агресором, що згодом перетворюється у конкретну дію: дитина поводить себе з однолітками так, як поводяться із нею удома батьки. Цей механізм спрацьовує підсвідомо – таким чином психіка дитини захищається від страху перед агресором та почуття безсилля. Психолог Е.Берн вказував, що зазначений механізм «агресор-жертва-рятівник (втішальник)» закарбовується в дитячій психіці на таких рівнях: підсвідомому (емоційне налаштування бути агресором чи жертвою, неможливість вийти за рамки деструктивних самовідчуттів); поведінковому (необхідність втілювати запрограмовані батьківські сценарії у власну поведінку); на рівні тіла (нервові тики, тілесні затиски, скутість) [1].

Сучасні російські дослідники, посиляючись на стадії психосексуального розвитку, описані Е.Еріксоном, віднаходять суперечності у дитячій психіці, в залежності від віку: довіра – недовіра до оточуючого світу; почуття незалежності – відчуття сорому й сумнівів; ініціативність – почуття провини; трудолюбство – почуття неповноцінності; розуміння приналежності до певної статі – нерозуміння форм поведінки, властивих даній статі; прагнення до інтимних стосунків – ізолюваність від оточення; життєва активність – зосередженість на собі; відчуття повноти життя – відчай [2]. Ми вважаємо, що загострення цих суперечностей веде до підвищення агресивності підлітків, тому їх потрібно враховувати у роботі психолога.

До проявів насилля в учнівському середовищі, з яким необхідно боротися, можна віднести такі: 1) насмішки й жорстокі жарти, засновані на нетерпимості до чужої точки зору, зовнішності, поведінки іншого (вербальна агресія); 2) фізична розправа над однолітками (фізична агресія); 3) бойкотування, маніпулювання іншими, емоційний шантаж однолітків і вчителів

(психічна агресія); 4) агресивно-сексуальні дії (сексуальна агресія); 5) суїцид (самоагресія).

Серед шляхів боротьби з насиллям, його упередження, виділимо такі: 1). Просвітницька робота (проведення лекцій, семінарів, тематичних бесід з проблем, що цікавлять підлітків). 2). Психокорекційний тренінг, адаптований до підліткового віку і спрямований на пізнання підлітком себе, своїх мотивів поведінки та апробацію конструктивних способів поведінки. 3). Бесіди з батьками, спрямовані на підвищення їх психологічної грамотності у спілкуванні з власними дітьми. 4). Організація виховних заходів, що дозволяють підліткам культурно-масово розважитися, отримувати позитивні емоції та приклад конструктивного відпочинку.

Розглядаючи проблему підліткової деструктивності, ми не можемо обминути увагою фактор гендеру, який впливає на поведінку як хлопчиків, так і дівчат, переломлюючись через гендерні стереотипи і залишаючи індивідуально-неповторний досвід переживань приналежності до статі, становлення власної сексуальності. Інколи на шкільних уроках можна почути прислів'я: «Кого б'є, того й любить», «Любить як душу, а трясє як грушу». Це – красномовний приклад того, що в українській культурі міцно вкорінилися гендерні стереотипи, що включають у себе деструктивно-насильницький елемент. Ці стереотипи закарбовуються у підсвідомості дитини, тому насилля може сприйматися нею як щось невід'ємне, природне у чоловічо-жіночих стосунках. Тому необхідним є розширення знань про етику та культуру поводження, враховуючи українські культурні традиції, засновані на ідеях любові, доброти, поваги до чоловіка й жінки.

У дитячому середовищі агресивні дії нерідко застосовуються як спосіб привернення уваги осіб протилежної статі, для формування контакту з хлопчиком чи дівчинкою, яка подобається. Класичними для усіх часів є приклади: «смикання за коси», штовханина, розкидання речей однокласника, застосування дій, що завдають фізичного болю. Перша закоханість спричиняє вияв почуттів «від супротивного» – у формі агресії, що в подальшому може

перерости у конфлікті стосунки. Завдання психолога – сприяти покращенню спілкування та взаєморозуміння в діаді «хлопчик-дівчинка», показати конструктивну модель спілкування і відреагування почуттів та емоцій, навчити учня правильно застосовувати набуті комунікативні уміння на практиці.

Проблема роботи з підлітковою агресивністю полягає у тому, що не кожний підліток здатний іти на прямий контакт з вихователем, психологом. Взаємодія зі старшими нерідко викликає у підлітків антагонізм. Тому необхідно створювати належні умови для виховної чи корекційної розмови: ретельно добирати слова, які б не ображали гідність підлітка; не «виховували» напругу, а опосередковано залучали його до перегляду власної поведінки. Потрібно проводити роботу в учнівському середовищі у вигляді гри, у якій підлітки матимуть змогу відреагувати ситуації, що їх хвилюють, та звільнити капсульовану енергію добра, любові, прийняття себе самого та іншого. Тут у нагоді можуть стати прийоми рольової гри, психодрами, спонтанного психологічного театру, символдрами. Дуже корисною може стати групова форма роботи, коли учень отримує зворотній зв'язок від інших учасників, бачить різнобічність уявлень про світ і вчиться їх поважати, засвоює нові форми поведінки в групі. Саме групова форма роботи створює передумови для побудови адекватного світосприйняття, розширення комунікативних навичок, розуміння природи й суті власних емоційних виявів. Також необхідним компонентом роботи є створення медіаційної практики, що дозволить дітям вирішувати конфлікти за допомогою третьої, запрошеної, сторони, пережити негативний досвід в ігровій ситуації та звільнитися від тиску затамованих емоцій (образи, провини, сорому, відчаю). Робота психолога має бути спрямована на звільнення м'язевого панциру, який утворюється в процесі тривалого переживання негативних емоцій та тамування агресивних спонукань. Для цього корисними будуть медитативні техніки, елементи аутотренінгу та гіпнотерапії.

Таким чином, упередження насильницьких дій і вчинків в учнівському середовищі – це важливе виховне завдання вчителів, вихователів, психологів.

Необхідним тут є спонукання до інших, протилежних, конструктивних дій, це шлях заміни деструктивного світосприйняття підлітка та гармонійне, конструктивне, це формування ще одного виду контакту, але більш енергетично ємного за рахунок вивільнення лібідного потенціалу з-під затисків деструктивності. Функція психолога – сприяти зменшенню внутрішньої напруги у підлітків, нівелювання деструкцій поведінки шляхом психокорекційної роботи з ними; «переклад» мови емоцій на іншу мову – мову розуміння, слухання, діяння; розвиток рефлексивного мислення учасників виховного процесу. Саме рефлексивна позиція дає можливість молодій людині відчувати відповідальність за свою поведінку, зрозуміти іншу людину, співпереживати їй, змушує бути відповідальною за переорієнтацію власних вчинків у конструктивне русло.

Література :

1. Берн Э. Игры, в которые играют люди. Люди, которые играют в игры. Психология человеческой судьбы / Э. Берн. – М.: Прогресс, 1983. – 287 с.
2. Детская психология. Методические указания / Автор-составитель Р. П. Ефимкина. Новосибирск: Научно-учебный центр психологии НГУ, 1995. – 268 с.

Шкільна психологічна служба: від заформалізованості до глибини

Практична психологія значною мірою є спадкоємицею педології, зруйнованої в 1936 р. постановою ЦК ВКП (б). Завдання, які вона покликана розв'язувати, дуже близькі до тих, що їх розв'язували педологи: визначення готовності дитини до школи, диференціювання ступенів цієї готовності, а також класів за інтелектуальним рівнем учнів, складання психологічних характеристик колективів, прогнозування сумісності їхніх членів тощо.

Психологічна служба має максимально сприяти особистісному розвитку учнів. Насправді шкільна психологічна служба здебільшого застосовує методи діагностування. Останнім часом намітилася тенденція до збільшення частки методів, спроможних забезпечити проникнення в індивідуальну неповторність психіки учнів. Відбувається зближення психологічної служби з психотерапією, що виявляється в наданні психологічної допомоги тим, хто її потребує. Значна увага приділяється консультуванню персоналу шкіл щодо психічного розвитку дітей і надання допомоги в розв'язанні власних психологічних проблем.

У «Положенні про психологічну службу в системі освіти України», розробленому Міністерством освіти і науки України, чітко визначено мету діяльності цієї служби: виявлення і створення соціально–психологічних умов для розвитку особистості; сприяння виконанню виховних та освітніх завдань навчальних закладів. За своїм статусом працівники психологічної служби прирівнюються до педагогів. Діагностика у Положенні зводиться до обстеження дітей і підлітків, груп і колективів; корекція – до здійснення психолого – педагогічних заходів для усунення відхилень, профілактика – до своєчасного запобігання відхиленням у становленні особистості; реабілітація – до надання допомоги дітям, підліткам, молоді в кризовій ситуації; психологічна експертиза – до участі в оцінюванні нових технологій навчання та виховання, визначення доцільності їх упровадження. Отже, головні компоненти змісту

діяльності психологічної служби зорієнтовані швидше на зовнішні дії (обстеження, розроблення заходів, участь в оцінюванні нових технологій тощо), а не пізнання внутрішнього світу дитини, про що свідчить перелік функціональних обов'язків психолога–практика: «... бере участь в організації освітньої, виховної роботи...», «проводить психолого–педагогічну діагностику готовності до навчання...»; «здійснює профорієнтацію; готує вихованців до життя в злагоді з усіма народами; формує психологічну культуру вихованців, учнів, педагогів, батьків».

Як бачимо, вся робота психолога–практика зорієнтована на дітей та підлітків, дорослі ж, тобто, педагоги при цьому з поля зору випадають. Важливу роль у роботі психологічної служби відіграють освітні заходи (лекції, бесіди тощо). З огляду на це зрозуміло, що перелічені функції може виконувати й соціальний педагог, а не обов'язково практичний психолог, а отже, психологічна практика ще не посіла в школі належного місця: робота психолога спрямована на розв'язання зовнішніх проблем, пов'язаних із соціумом і навчальною діяльністю учнів, а не пізнанням їхніх особистісних проблем.

Таким чином, практична психологія в школі представлена дещо формалізовано, відсутня орієнтація на глибиннопсихологічні характеристики особистості, а увага до індивідуальної неповторності дитячої психіки передбачається лише в разі кризових станів та девіантної поведінки (алкоголізм, наркоманія, правопорушення). Профілактична робота спрямована переважно на запобігання відхиленням. Неefективною також є позиція, коли об'єктом уваги психологічної служби є лише дитина, а не дорослий (учитель, вихователь, батько), який своїм впливом на неї нерідко породжує ті деструкції, які потім потрібно нівелювати.

Через певну невизначеність предмета практичної психології психологічна служба є занадто адмініструючою. На наш погляд, в основу практичної психології треба покласти роботу з індивідуально неповторними якостями особистості з опорою на єдність психокорекційних і психодіагностичних процесів. Важливо не втрачати гуманістичної орієнтації на конструктивні

(позитивні) засади (потенціал) людського «Я», що суперечить настановам психологічної служби, викладеним у Положенні: зосереджувати увагу на відхиленнях, кризових явищах та девіантній поведінці. Предметом гуманістичної психології є норма, розвиток потенціалу «Я» суб'єкта.

У нашій школі велику увагу приділяють здоров'ю дітей. Школа працює за напрямком «Школа сприяння здоров'ю». Основні засади у роботі спрямовані на: прагнення до чистоти думок; любов до себе і розвиток власних чеснот; любов до всього живого, до природи, до людей; відчуття краси і досконалості, удосконалення свідомості, розвиток культури, морально-етичних норм поведінки.

Долучається до роботи не тільки психологічна служба, а й весь педагогічний колектив. В цьому напрямку зроблено багато роботи, задіяна велика кількість людей. Школа співпрацює з районним Центром соціальних служб для сім'ї, дітей та молоді, Службою у справах дітей, РВ УМВС (у справах неповнолітніх), Червоним хрестом, сільською радою, медичним пунктом села, всі радо відвідують школу, проводять лекції, круглі столи, брейн – ринги, тренінги, бесіди, відеолекторії, а також проводиться індивідуальна робота з даної тематики. Це розвиває кругозір школярів, допомагає виявити рівень знань в тому чи іншому напрямку превентивного виховання, звертається увага на розвиток особистісних чеснот, щоразу вдосконалюється подача інформації для учнів середніх та старших класів у наступному. Одним із основних напрямків діяльності РЦСССДМ є профілактика негативних явищ в учнівському та молодіжному середовищі, а саме: профілактика наркоманії, ВІЛ-інфекції/СНІДу, туберкульозу та інших соціально-небезпечних хвороб, формування здорового способу життя.

У школі за останній навчальний рік було прочитано лекції та бесіди на теми: «Формування здорового способу життя», «Вплив негативних явищ на організм підлітків», «Права та обов'язки неповнолітніх», «Вся правда про наркотики», «П'ять міфів про куріння», «Ми – проти насилля!», «Що таке ВІЛ/СНІД», «Скажи наркотикам НІ!», «Прийомна сім'я», «Повноцінна родина

– щаслива дитина»; представлений відеоролик «Сьогодні він приніс мені квіти...», ролик про насилля в сім'ї, відеоролик про гендерну дискримінацію; на батьківських зборах проведено тренінгові заняття з батьками учнів та педагогічним колективом школи на тему подолання психологічного насильства за проектом «Повага Дією» Пітера Ярроу («Не смійся з мене»), за методикою «Надірване серце» тощо.

Останні два роки в школі проводяться тренінгові заняття в напрямку гештальт–психології та АСПН (активного соціально-психологічного навчання) з учнями та педагогічним колективом.

Таке навчання підвищує психологічну культуру, психологічну захищеність і психологічну силу «Я» особистості, сприяє збагаченню її соціально–перцептивного інтелекту, розвитку емпатії та емоційної сензитивності, формуванню навичок самопізнання та глибинного пізнання психіки іншої людини, розширенню компетентності у спілкуванні.

Валентина Гудзенко

Психолог у школі: від завдань до конкретних справ

Сучасні діти, а особливо підлітки, не завжди можуть розібратись у світі дорослих, і тому часто наслідують їхні негативні вчинки. Причин жорстокого поводження з ровесниками, і особливо з меншими та слабшими, є багато. Як правило, жорстокими і агресивними є люди, яким у дитинстві бракувало любові і турботи оточуючих. Велике значення має виховання в сім'ї. Зменшення насилля і жорстокості в майбутньому суспільстві залежить від тих, хто сьогодні виховує дітей. Тому роботі з батьками в нашій школі надається велика увага. Форми роботи різноманітні: батьківські збори, батьківські конференції («Вікові

особливості підлітка. Поради психолога щодо виховання дітей у сім'ї», «Не будіть лихо», «Батьківський приклад і авторитет – найкращі методи виховання», «Насильство в сім'ї – злочин»), психологічні тренінги, індивідуальні і групові консультації у психолога.

Підлітковий вік – один з найскладніших і найвідповідальніших періодів в розвитку особистості і підготовці її до дорослого життя. Це вік «бурі і тиску», підвищеної агресивності, імпульсивності, тривожності, це бажання бути дорослим і наслідувати дорослих, часто таких, що мають асоціальну поведінку. На запитання «Що, на вашу думку, є причинами жорстокості серед учнів?», старшокласники відповіли: «ярлики з молодших класів»; «зовнішній вигляд (одяг, мода, охайність)»; «матеріальне становище сім'ї»; «низький статус у класі»; «невміння спілкуватись, відсутність власної думки»; «найбільше конфліктних ситуацій виникає у середовищі сильніших і слабших, багатих і бідних, кращих і гірших».

На запитання «Що потрібно для того, щоб в учнівському середовищі всі почували себе комфортно?», учні одинадцятого класу відповіли: «виконувати 10 Заповідей Господніх»; «ставитися до інших так, як ти хочеш, щоб ставились до тебе»; «кожен повинен бути собою і працювати над собою».

З метою запобігання негативним явищам і, зокрема, насильству з учнями школи проводиться профілактична і корекційна робота. Насамперед, це діагностика (анкетування «Я і мій клас», «Я і моя сім'я», «Моє ставлення до насильства», «Моральна орієнтація особистості»). З метою налагодження взаємовідносин між учнями проводиться корекційно–відновлювальна робота, що складається з індивідуальних та групових консультацій, готуються поради щодо саморозвитку та самовдосконалення («Пам'ятка з самоосвіти», «Основні засади самовиховання»), проводяться психологічні тренінги: «Таємниця мого Я», «Давайте поспілкуємось», «Конфлікт розв'язуємо конструктивно», «Формуючи цілісну особистість, я зберігаю своє здоров'я і майбутнє». В школі проводяться психологічні практикуми: «Дружба в нашому класі», «Сходинки

до розуміння», «Творімо добро», «Культура спілкування», «Від самопізнання до самовдосконалення».

З метою виховання емоційної чуйності учнів на основі дослідження рівня емпатії з учнями проводяться години спілкування: «Таємниці нашої душі», «Що таке милосердя» тощо.

У школі проходить фестиваль соціально-психологічних театрів. В цьому році команда нашої школи виборола перше місце в районному фестивалі.

Відповідна робота проводиться з педагогічним колективом: це індивідуальні консультації, педагогічні ради: «Психологічне насильство у школі. Як йому запобігти», «Етика спілкування учителя з учнем», «Гуманні стосунки класного керівника з класом», «Діалог взаєморозуміння», психолого-педагогічні семінари: «Адаптація учнів до шкільної діяльності – важлива умова формування морально-активної і психічно-здорової особистості», «Психологічний клімат класу і його вплив на розвиток дитини», методичні об'єднання класних керівників: «Вікові особливості учнів підліткового віку», «Запобігання мобінгу в освітньому середовищі».

Робота практичного психолога школи, а також його співпраця з педагогічним колективом, батьками, учнями направлена на оптимізацію навчальної діяльності учнів, покращення психологічного клімату кожного класу (збільшення числа учнів з високими показниками соціометричного статусу і коефіцієнта групової згуртованості, допомога учням, які знехтувані класом), і разом з тим на гармонійний розвиток особистості учнів (формування адекватної самооцінки, зниження тривожності, розвиток комунікабельності, уміння спілкуватися з оточуючим світом, досягати поставленої мети), запобігання негативним явищам в учнівському середовищі.

Шкільне насильство та медіація

Шкільне насильство – це вид насильства, при якому відбувається застосування сили дітьми чи щодо дітей. Насильство визначається як дія, яка порушує права і свободу людини, і часто заснована на неможливості захиститись, яка може поставити під загрозу розвиток дитини і спричинити шкідливу дію на її фізичний, психосоціальний, емоційний і сексуальний розвиток, що призводить до сумних наслідків як з погляду суспільства в цілому, так і з погляду благополуччя дітей, зокрема.

Найбільш поширеною причиною зростання насильства серед підлітків є їхня агресивність. Агресія виявляється у вигляді різних реакцій: роздратуванні, негативізмі, злості, підозрливості, образах, вербальній агресії тощо. Найбільш небезпечною реакцією є використання фізичної сили проти іншої людини – фізична агресія. Підлітки нерідко схильні до прояву сили. На їхню думку, готовність до фізичних дій, з'ясування відносин «на кулаках» є ознакою хоробрості, рішучості, мужності.

На нашу думку, одним із джерел поширення насильства серед однолітків є необмежений доступ дітей та молоді до Мережі Інтернет та телебачення. Адже відомо, що більшість дітей копіюють асоціальну поведінку телегероїв, тим паче своїх кумирів.

Ми, як працівники соціально-психологічної служби у загальноосвітньому закладі, згідно з Положенням про психологічну службу навчальних закладів, працюємо за запитом від адміністрацій, класних керівників та класоводів на упровадження програм профілактики насильства.

З метою пропаганди та активізації інформаційно-просвітницької складової нашої діяльності проводимо наступні форми роботи з усіма учасниками навчально-виховного процесу: оформляємо тематичні куточки, інформаційні бюлетені, пам'ятки, де вміщені матеріали з профілактики насилля; здійснюємо спостереження за дітьми, проводимо анкетування учнів

середньої та старшої школи з метою виявлення агресивних тенденцій поведінки в родинях та класних колективах; організуємо та проводимо тренінгові заняття, виховні години для учнів (“Насильство. Форми прояву”, “Як вберегти себе від насилля, “Ні – насильству”), конкурс малюнків “Світ злагоди”; з метою організації системної профілактичної роботи організуємо виступи на методичних об’єднань класних керівників, засіданнях педагогічних рад, нарадах при директору; проводимо виступи на батьківських зборах (“Виховання без насилля та жорстокості», “Дитина - дзеркало родини “, “Батькам про права дитини”, “Батьки проти насилля”).

В 2012–2013 навчальному році психологічна служба Старобабанівської школи планує створити «Шкільні служби розв’язання конфліктів», адже ця методика добре зарекомендувала себе і її доволі успішно застосовують в багатьох країнах світу.

Шкільні служби розв’язання конфліктів – це активність підготовлених старшокласників, які допомагають своїм одноліткам вирішувати конфлікти, тобто виступають нейтральними посередниками або медіаторами.

Особливою рисою медіації є те, що сторони спільно беруть на себе відповідальність за прийняття рішення та його виконання. Важливим є той факт, що школярі максимально самостійно здійснюють управління і організацію своєї діяльності. Допомогати їм у цьому буде психологічна служба школи.

Наше покликання - оберігати підростаюче покоління, тому ми повинні забезпечити права дітей та їх правовий захист, який, безумовно, є основним завданням сучасності, у вирішенні якої має бути зацікавленим все світове співтовариство.

Створення єдиної системи корекційного впливу у школі-гімназії

Однією з проблем сьогодення є соціальна адаптація особистості, формування у неї психологічної культури та установки “людини-переможця”. Вирішення цієї проблеми у значній мірі залежить від набуття людиною психологічних знань та вмінь. Для формування психологічної компетентності в усіх учасників навчально-виховного процесу психолог допомагає: учню - навчитися коректно висловлювати власні негативні почуття, долати неприємні емоційні стани (напруги, агресивності, тривожності тощо) та конструктивно вирішувати конфліктні ситуації; вчителю – оволодівати навичками створення атмосфери психологічного комфорту, довіри, ефективної співпраці на уроці; батькам – розвивати здатність розуміння почуттів та мотивів поведінки дітей, налагоджувати стосунки у сім'ї.

З цією метою у Смілянському навчально-виховному комплексі "Загальноосвітня школа I ступеня - гімназія ім. В.Т. Сенатора" створена єдина цілісна система корекційних занять. Саме корекційні заняття сприяють розвитку гімназиста, формують соціально адекватну особистість.

Для учнів 1-4 класів проводяться психокорекційні заняття, які включають етюди, вправи, ігри, направлені на розвиток та корекцію різних сторін психіки дитини (як пізнавальної, так і емоційно-особистісної сфери). Під час психокорекційних занять молодші школярі розвивають пам'ять, увагу, мислення, уяву, вчаться усвідомлювати свої емоційні стани.

У 5-6 класах проходить динамічна група тренінгу вмінь „Вмій спілкуватися”. Мета групи - покращення міжособистісних стосунків учнів з учителями, батьками, однолітками, а також формування у них умінь аналізувати власні переживання, вчинки, описувати поведінку, а не оцінювати її, активно слухати і емпатійно розуміти інших.

У 7-9 класах психотренінгові групи спрямовані на оволодіння певними соціально-психологічними знаннями, на розвиток комунікативних здібностей,

рефлексивних навичок (здібності аналізувати ситуацію, поведінку і стан у цій ситуації як членів групи, так і свій власний, уміння адекватно сприймати себе та оточуючих).

У 10-11 класах популярними є групи особистісного зростання, студія мистецької арт-терапії. Саме під час таких занять старшокласники можуть опанувати нові навички, експериментувати з різними стилями стосунків серед рівних партнерів. Поведінка і проблеми інших людей, вирішення конфліктів дає можливість кожній молодій людині переглянути свої установки та поведінку, допомагає формувати самооцінку та Я-концепцію.

Група полегшує процес самодослідження, надає можливості саморозкриття, пізнання, прийняття іншого. Робота в групі особистісного зростання допомагає молоді опрацювати мікро- та макротравми. Старшокласники мають змогу вирішити свої особистісні проблеми.

На таких заняттях психологом застосовуються елементи гештальттерапії, психодрами, тілесно орієнтованої терапії, арттерапії, АСПН, психоаналізу. Широко використовується метод позитивної терапії.

Крім того, для учнів старших класів читається лекційний курс "Основи психології", мета якого полягає в озброєнні учнів психологічними знаннями, підвищенні рівня психологічної культури молоді. Основними завданнями курсу є: ознайомлення учнів з психічними процесами, властивостями, станами з метою пізнання власної особистості; засвоєння учнями прийомів корекції психічних процесів і станів; розвиток рефлексивних умінь та вміння конструктивно вирішувати конфліктні ситуації; набуття навичок подолання агресії та стресу. Програма курсу включає теми із загальної психології, вікової психології, психології спілкування, конфліктології, педагогічної психології.

Для вчителів НВК психолог використовує такі форми роботи: лекторії, де вчителі знайомляться з віковими особливостями учнів, стилями спілкування, керівництва, моделями спілкування та позиціями вчителя стосовно учня, з психологічними методами впливу на особистість учня; семінари-практикуми для покращення стосунків вчителів з учнями: "Визнач свій стиль керівництва",

"Способи вирішення конфлікту", "Хто ви - аудіал, візуал чи кінестетик?", "Модель комунікативної діяльності вчителя" тощо; психологічні тренінги: "Як правильно вирішити конфлікт", "Оволодіння техніками ефективного спілкування", "Агресія, стрес та способи їх подолання", "Розвиток комунікативних умінь", „Мова тіла, жестів”, „Як читати людину за її зовнішністю”, „Вчинок та його причини” тощо; позиційні ігри „Вчитель в ролі учня”, „Вчитель і колеги”, „Вчитель і батьки”; психологічні ігри для розвитку педагогічної інтуїції; групи особистісного зростання для розвитку навичок рефлексії, активізації особистісного потенціалу та прагнення до саморозвитку; релаксаційні заняття для зняття стресової напруги та регуляції власної психічної діяльності; індивідуальні консультації психолога для стабілізації внутрішнього стану педагогів, вирішення їхніх власних проблем.

Крім того, заступниками директора Бойчук Л.М. та Дахно Л.В. розроблена Програма психологічної підтримки вчителів "Енергія життя ", яка дає можливість підвищити професійну компетентність педагогів, вивільнити особистісний та професійний потенціал, сфокусуватися на важливих особистісно значимих аспектах: життєвій самореалізації, відчутті гармонії внутрішнього та зовнішнього світу, особистісному та професійному визнанні. Метою програми є корекція та профілактика утруднень у комунікативній та емоційній сфері педагога, збереження та розвиток психічного здоров'я, розвиток компетентності у різних сферах життєдіяльності: соціальній сфері (активна життєва позиція, установка людини-переможця); транскультуральній сфері (формування нових понять, способів дії та їх застосування); комунікативній сфері (встановлення комунікативного контакту, самореалізація в різних сферах діяльності, адекватне оцінювання себе); сфері саморозвитку та самоосвіти (формування потреби й мотивації до постійного самопізнання, самовдосконалення, готовності до нового досвіду). Програма спрямована на гуманізацію навчально-виховного процесу і ставить перед практичним психологом наступні завдання: 1. Створення системи ефективною психологічної підтримки вчителя шляхом адаптації й синтезу психокорекційних технік і

вправ, які легко можна використовувати в методичному і організаційному відношенні. 2. Ознайомлення вчителів з техніками ефективного спілкування, формування вміння конструктивно будувати стосунки та вирішувати конфлікти. 3. Оволодіння вчителями навичками саморозвитку: вмінням регулювати інтенсивність переживань, ставити коректні цілі, знаходити контакт із своїм підсвідомим, щоби керувати своїм власним життям природним шляхом. 4. Зняття і профілактика перенапруги, тривоги, феномену „згорання” у вчителів, розвиток вміння активізувати організм для подальшої роботи.

З метою підвищення рівня психологічної грамотності батьків та налагодження тісної взаємодії з педагогічним колективом у гімназії проводяться такі форми роботи: індивідуальні консультації практичного психолога; батьківський педагогічний Всеобуч; тренінги «Як допомогти дитині реалізувати власні можливості», "Прагнемо порозумітися"; дискусійний клуб «Роль сім'ї у вихованні сучасної дитини»; батьківський форум «Проблеми виховання та навчання сучасних дітей».

Досвід роботи психологічної служби гімназії ім. В.Т.Сенатора показує, що така система психокорекційної роботи є найбільш оптимальною для подолання негативних явищ в учнівському середовищі. У всіх учасників освітнього процесу спостерігається підвищення рівня психологічної обізнаності, розвиток здібностей сприймати і адекватно психологічно інтерпретувати поведінку, фіксувати зміни в почуттях і вчинках, визначати причини, які ці зміни викликають; а головне – існує бажання порозумітися і конструктивно вирішувати проблеми.

Зміст соціально-педагогічної профілактики негативних явищ в учнівському середовищі

Факти порушення правил поведінки учнями школи, а також не завжди правильне розуміння і трактування підлітками визнаних суспільних норм свідчать про необхідність нових підходів до проблеми подолання негативних явищ. Тому вже на першому році навчання у школі набуває актуальності своєчасна рання психологічна діагностика схильності учнів до девіантної поведінки. Також необхідною є співпраця педагогічних працівників школи із психологічною службою щодо розробки комплексу профілактичних програм, заходів психолого-превентивної допомоги, тренінгів, анкет діагностичного спрямування тощо.

Всі превентивні заходи, які складають систему роботи психологічної служби школи, поділяються на три типи: 1. Первинна (рання) соціальна превенція, що спрямована на збереження та розвиток умов, що сприяють здоров'ю, збереженню життя учнів, на попередження несприятливого впливу на особистість учня (соціальна, психолого-педагогічна профілактика). 2. Вторинна, що спирається на раннє виявлення негативних змін у поведінці особистості з метою попередження їхнього подальшого розвитку (діагностика, превентивна допомога і корекція). 3. Третинна (або цілеспрямована) превенція, що включає сукупність заходів, спрямованих на попередження переходу відхилень у поведінці підлітків у більш важку стадію (адаптація, реабілітація і ресоціалізація).

Вкажемо також на рівні здійснюваної профілактики: це загальносуспільний, мікросоціальний і індивідуальний рівні.

Протягом 2011-2012 навчального року щодо профілактики негативних явищ та ранньої діагностики дітей з ризикованою поведінкою в школі ведеться індивідуальна робота, працює рада профілактики, оформлений інформаційний куточок з телефонами екстреної допомоги для учнів. У межах первинної профілактики негативних явищ проводяться загальношкільні заходи, ведеться

контроль за відвідуванням учнями уроків. Питання з профілактики негативних явищ аналізуються на нарадах при директорі, на педагогічних радах, батьківських зборах. Проводяться рейди «Фільтр», «Дзвінок», «Увага – підліток!».

Значна увага приділяється формуванню здорового способу життя та збереженню здоров'я, попередженню негативних явищ та попередженню ВІЛ/СНІДу серед молоді.

Важливо підкреслити, що цілеспрямована робота на загальносуспільному, мікросоціальному й особистісному (індивідуальному) рівнях стосовно профілактики негативних явищ в учнівському середовищі матиме позитивні наслідки, якщо вона буде враховувати чинники та передумови розвитку різноманітних асоціальних явищ: нерозвинений самоконтроль, слабку мотивацію, низьку самоповагу, невпевненість у собі, емоційну та психічну неврівноваженість, відсутність взаєморозуміння в сімейному, товариському колі, прояви асоціальної поведінки в ранньому віці – зловживання алкоголем і наркотиками, злочинство, агресія і т. ін.

Кожен із цих рівнів вимагає системи впливів, добре скоординованих залежно від багатьох чинників, зокрема від стану морального розвитку особистості, її потреб, проблем цільової групи й особистості, соціальної ситуації.

Таким чином, профілактика негативних явищ в учнівському середовищі є одним із напрямів психолого-педагогічної роботи з дітьми, який має свою специфіку, що вирізняється змістовим наповненням, особливими завданнями, а також передумовами професійної підготовки фахівців.

Шкільна психологічна служба та громадські ініціативи у створенні безпечного середовища у школі

За ініціативи Всеукраїнської громадської організації «Жіночий консорціум України», за підтримки Коаліції молодіжних громадських організацій «Молода Черкащина» та фінансової підтримки Save the Children Sweden з 2009 р. по 2012 р. діяв проєкт, спрямований на подолання насильства серед дітей у навчальних закладах. Леськівська ЗОШ I-III ступенів брала участь у впровадженні проєкту. Проєкт ставив за мету сприяння створенню безпечного середовища в школі шляхом запровадження нових методів міжособистісного спілкування між дітьми, вчителями та батьками. Завдання проєкту полягали у наступному: проаналізувати проблему насильства між дітьми в школі та визначити потреби персоналу та дітей щодо вирішення цієї проблеми; покращити спроможність школи та громадських організацій щодо проведення інформаційно–просвітницької роботи щодо запобігання та вирішення проблеми насильства в дитячому середовищі; підвищити обізнаність громади щодо проблеми насильства, зокрема, серед дітей, та її роль у вирішенні цієї проблеми.

Діагностичний блок складався з анкетування та опитування учнів різних вікових груп, вчителів та представників адміністрації школи, батьків. Узагальнені результати використовувалися для розробки методичних та тренінгових матеріалів, планування корекційних тренінгових занять. В куточку психологічної служби постійно діяв інформаційний вісник методичних матеріалів щодо проявів насильства в дитячому середовищі та їх попередження.

П'ятнадцять педагогів школи пройшли навчання за наступними темами: «Насильство та його прояви в дитячому середовищі», «Проблеми дитини: загальні й індивідуальні», «Права дитини. Право дитини на захист від насильства. Обов'язок дорослих щодо реалізації цього права», «Напрацювання

соціальних навичок як спосіб роботи з проявами агресії в дитячому середовищі», «Розв'язання конфліктів та робота із самооцінкою», «Організація роботи з попередження насильства серед дітей, етичні стандарти роботи».

Отримані знання та навички педагога творчо використовують у роботі з учнівськими колективами та в роботі з батьками.

Застосовувались різноманітні форми роботи з батьками та дітьми: ділові ігри, тренінги, повідомлення, виступи агітбригад, соціально–психологічного театру, випуск шкільних радіо та стінної газети. Психологічною службою були підготовлені та випущені тематичні буклети, рекомендації, поради для дітей та батьків. Щорічно ведеться робота в корекційно–розвивальних групах, до яких залучаються учні групи ризику, де діти мають змогу набути навичок конструктивної поведінки в соціумі.

Вже стало традицією щорічне проведення акцій «16 днів без насильства», «Синя стрічка», «Світ без насильства». В рамках цих заходів проводяться конкурси малюнків «Мій улюблений світ без насильства», конкурси класних стіннівок, тренінгові заняття.

Соціальний педагог та практичний психолог брали участь у круглому столі «Попередження насильства в школі. Профілактика та дії», який проводився в Києві. У заході брали участь представники Міністерства освіти і науки України, представники державних організацій Швеції та України, уповноважений з прав учнів та студентів Швеції Ільріка Персон, експерт з питань захисту прав дитини, представник ГО «Громадська альтернатива» Марія Ясеновська, консультант організації Save the Children Sweden пані Віві Хавіа.

Протягом останніх трьох років із учителями та учнями працювали тренери Коаліції молодіжних громадських організацій Черкаської області «Молода Черкащина» - Тетяна Ковальчук та Юлія Ватрушкіна, які проводили діагностування учнів, вчителів із означеної теми, тренінгові заняття та надавали консультації, методичні рекомендації щодо попередження насильства між дітьми у школі.

У грудні 2011 року у школу завітали представники «Жіночого консорціуму України» та представник громадської організації Save the Children

Romania Джорж Роман. Було проведено круглий стіл «Попередження насильства в школі» для вчителів та учнів. На заході обговорювались наступні питання: «Роль адміністрації та вчителів у вирішенні різних форм насильства у школі», «Участь дітей в роботі з вирішення проблеми насильства в школі», «Обмін досвідом роботи стосовно запобігання насильству в середовищі дітей, урахування думки дітей у покращенні атмосфери безпеки в школах». Діти з цікавістю слухали виступ Джоржа Роман, включались в роботу, не відчуваючи мовного бар'єру.

Кропітка робота щодо попередження, виявлення та вирішення випадків дискримінації, принижуючого гідність поводження з дітьми та насильства серед дітей продовжується.

Тетяна Ковальська

Система роботи школи щодо профілактики девіантної поведінки підлітків

Вчинки дітей мають свій внутрішній мотиваційний зміст. Вимоги вчителів та батьків не діють на підлітків, тому що вони внутрішньо не сприймають ці вимоги. Тому в роботі з дітьми, схильними до девіантної, в т.ч. конфліктної поведінки, велике значення в нашій школі надається «Плану змін», передумовою складання якого є бажання самої дитини змінитися.

За результатами діагностичної роботи (застосовуємо методики, запропоновані В.М. Оржеховською - «Виявлення важковихованості учня»,

«Діагностика сімейного мікроклімату», а також спостереження) планується індивідуальна, групова корекційно-відновлювальна та розвивальна робота з дітьми. До профілактичної роботи залучаються батьки учнів, вчителі. Адже партнерська взаємодія школи і сім'ї, покращення емоційного контакту між батьками, дітьми й педагогічними працівниками є надзвичайно важливими для досягнення позитивних результатів.

Вважаю, що важливим у роботі з девіантними підлітками є формування у них позитивних емоцій. З досвіду роботи переконалась, що використання активних форм навчання (тренінги, проекти тощо) та залучення дітей, які мають прояви девіантної поведінки, до позанавчальної діяльності (гуртки, секції, клуби за інтересами, психологічний театр тощо) сприяють позитивним змінам в поведінці та характері дитини. Орієнтуючись на здібності дітей, як доводить мій досвід роботи, можна швидко досягти позитивних результатів.

Нині моя діяльність тісно пов'язана з упровадженням досвіду «Школи сприяння здоров'ю». Я є автором шкільної програми, методичного посібника «Моя наука – жити і бути здоровим!», проекту та заходів, розроблених на основі вищезазначеної програми. В рамках реалізації Програми формую та розвиваю в учнів творчі здібності; навчаю дітей практичних навичок спілкування та організації змістовного дозвілля; розвиваю учнівське самоврядування; значну увагу приділяю організації корекційно-відновлювальної та розвивальної, просвітницької і профорієнтаційної роботи для дітей; сприяю збереженню психологічного та соціального здоров'я учнів.

Одним із ефективних шляхів вирішення завдань профілактичної роботи з девіантними підлітками вважаю залучення учнів до гурткової роботи. Зокрема, я є керівником гуртків «Крок до успіху» та «Рівний – рівному». Серед учасників гуртка «Крок до успіху» є й діти з сімей, які опинилися у складних життєвих обставинах, а також учні, які перебувають на внутрішкільному профілактичному обліку. Діти мають змогу проявити та розвинути свої здібності, беруть активну участь в житті школи. Троє з них стали учасниками районного конкурсу «Права очима дітей», двоє є художниками-оформлювачами

зеленого класу. Слід також відмітити участь цих учнів у проекті «Вихований учень. Який він?»

Активну участь у здійсненні роботи щодо попередження та профілактики девіантної поведінки серед учнів беруть підлітки-інструктори, підготовлені за Програмою «рівний-рівному». Зокрема, вони проводять такі корекційно-розвивальні заходи, як гра-казка «Як хороше жити на світі!» для учнів 1 класу та інтерактивне заняття «Подолання агресії та агресивності» для учнів 7 класу.

Серед загальношкільних хочу відмітити такі інформаційно-просвітницькі та профілактичні заходи, в т.ч. з використанням відеоматеріалів: «Правова освіта учнів. Попередження правопорушень, бездоглядності, бродяжництва, насильства серед підлітків» (6-9 кл.), «Взаємозв'язок культури поведінки учня та його успішності» (5-8 кл.), «Пізнай свої права» (5-6 кл.), «Незнання закону не звільняє від відповідальності» (6-10 кл.), «Цивільно-правова відповідальність малолітніх та неповнолітніх» (7-8 кл.), «Захист честі і гідності дитини. Взаємодія, співпраця, толерантність» (5-10 кл.).

Складовою системи профілактичної роботи в нашій школі є щорічний аналіз стану морально-правового виховання в навчальному закладі наприкінці навчального року та планування роботи по правовому вихованню учнів на початку навчального року, що дає змогу узгодити основні завдання та напрями профілактичної діяльності соціального педагога, практичного психолога, класних керівників та педагогічного колективу.

У системі профілактичної роботи нашої школи особливе значення має рання профілактика. Досвід роботи доводить – профілактику девіантної поведінки слід розпочинати якомога раніше. В першу чергу навчаю класоводів і класних керівників не тільки аналізувати та виявляти ознаки, які можуть свідчити про фактори негативного впливу сімейного середовища на особистісний розвиток дитини, а працювати з сім'ями та дітьми, спираючись на позитивні якості учнів та їхніх батьків.

З метою попередження та профілактики девіантної поведінки учнів класні керівники проводять виховні години, бесіди, учнівські збори на правову

тематику, відвідують учнів за місцем проживання, проводять інформативно-просвітницьку роботу з батьками тощо.

Питання стану роботи щодо попередження злочинності, бродяжництва, бездоглядності, насильства, профілактики шкідливих звичок серед школярів щотижня розглядається на нарадах при директорові, на засіданнях шкільної Ради профілактики, районних Координаційних радах, педагогічній раді. Також за потребою до роботи з дитиною та її батьками залучаємо дільничного інспектора, спеціалістів служби у справах дітей, кримінальної міліції у справах дітей, центру соціальних служб для сім'ї, дітей та молоді, а також представників громадських організацій, зокрема для проведення в рамках тижня правової освіти заходів профілактичного спрямування або за запитом адміністрації школи – для проведення індивідуальної та групової корекційно-профілактичної роботи.

Олександра Менщикова

Програма подолання шкільного насилля: завдання та труднощі

Стеблівська загальноосвітня школа I-III ступенів імені І.С. Нечуя-Левицького працює в напрямку «Школа сприяння здоров'ю», дбає про фізичне, психічне, соціальне та духовне здоров'я учнів.

Проаналізувавши та узагальнивши достатню кількість програм щодо подолання шкільного насилля, взявши за основу досвід американських та європейських практиків, пропонуємо свій варіант програми, який можна взяти за основу вирішення даної проблеми в кожній конкретній школі.

Перший етап, найвідповідальніший, полягає в тому, щоб визнати, що така проблема існує. Визнання проблеми в рамках школи вимагає, щоб хтось узяв на себе ініціативу сказати про її існування і про роботу з нею. Робота може бути ефективною тільки тоді, коли певна група або школа як ціле визначає проблему і погоджується з тим, що важливо змінити ситуацію. Буде краще, якщо ініціатором проблеми буде представник адміністрації. Допоки не буде досягнуто згоди, починати роботу сенсу немає. Важливо, щоб до співробітників школи приєдналися учні та їхні батьки.

Задля створення такої ініціативної групи соціальний педагог школи провів активну роботу серед педагогічних працівників (класних керівників, які найкраще знають своїх вихованців) на засіданнях методичного об'єднання класних керівників, на засіданнях Ради профілактики правопорушень, на нарадах при директорові, на батьківських зборах.

Наступним кроком є визначення масштабу проблеми. Це можна зробити різними шляхами. Дієвим способом може бути анкетування учнів щодо ситуації насильства та цькування в школі. Таке ж опитування необхідно провести і серед вчителів, а потім порівняти результати двох опитувань і зіставити їх з інформацією, отриманою від батьків. Нерідко діти-жертви не бажають в анкетах розголошувати свою проблему (від страху або від небажання стати ябедою). Тому ефективним кроком стало створення в школі «скриньки довіри», вміст якої розглядає лише соціальний педагог школи.

Другий етап – це складання плану дій реалізації програми. Ініціативна група оповіщає все шкільне співтовариство про суть того, що відбувається, про ті напрямки роботи, які будуть реалізуватися для профілактики насилля. Серед них можуть бути: просвітницька робота серед учнів; проведення загальношкільної конференції; створення атмосфери нетерпимості до будь якого акту насильства в школі; постійне спостереження за холами, кімнатами відпочинку, їдальнями; відповідна виховна робота по класах у режимі вільної дискусії; розробка етичного кодексу школи; створення консультантами груп підтримки для постраждалих і груп для роботи з агресорами.

Третій етап – власне виконання програми. Якщо є план, то він повинен бути виконаний. Краще, якщо виконання цього плану розпочнеться на початку чергового навчального року. Треба бути готовим до супротиву окремих груп і людей, тому що: багато дітей не вважають утиски (цькування) проблемою; деякі батьки очікують від своїх дітей, що вони будуть агресивними, а не навпаки; деякі вчителі не вірять, що до їхніх обов'язків входить вчити дітей піклуватися про себе.

Сучасні заклади освіти й виховання при всіх існуючих проблемах, труднощах, недоліках зберігають статус одного з основних інститутів соціалізації особистості, її становлення і розвитку. Відповідно дорослі, які здійснюють контроль за навчальними закладами і які працюють у них, зобов'язані забезпечити умови, які би сприяли утвердженню людської гідності дитини та її розвитку.

Література:

1. Барліт О.О. Соціально-педагогічна проблема насилля в освітньому середовищі / О.О. Барліт, А.Ю. Барліт. – Запоріжжя: Олекс, 2011.
2. Лейн Д. Шкільне насилля. – СПб: Пітер, - 2001.
3. Баєва І.А. Психологічна безпека в освіті. – СПб: Пітер, - 2002.
4. Оржеховська В.М., Федорченко Т.Є. Профілактика девіантної поведінки неповнолітніх. Навчальний посібник. – Черкаси. – Вид. Чабаненко Ю., 2008.

Людмила Михайлова

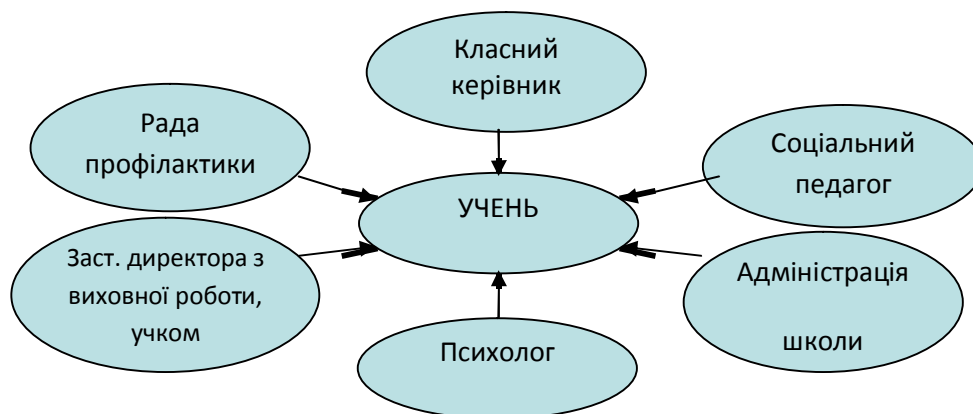
Форми та методи роботи з дітьми з девіантною поведінкою

Однією з актуальних проблем сучасної школи є проблема антисоціальної поведінки дітей та підлітків. Педагогічна практика стверджує, що серед учнів

все більше стає важковиховуваних. Таких дітей відносять до категорії «учні з нестандартною (девіантною) поведінкою».

З погляду психології, не існує поганої людини, існують негативні моделі поведінки. Тому своє завдання як соціального педагога бачу у формуванні у дітей позитивних рис характеру і позитивних моделей поведінки.

У Хутірській ЗОШ І-ІІІ ст. (Черкаський р-н) насьогодні розроблено та відпрацьовано систему роботи з профілактики девіантної поведінки учнів. Вона включає в себе профілактичну роботу класного керівника, практичного психолога, соціального педагога, адміністрації школи (директор, заступник директора з виховної роботи), учкому та шкільної Ради профілактики правопорушень. Всі ланки системи спрямовують свою діяльність на головний об'єкт – учня, у якого спостерігаються прояви девіантної поведінки.

Формами спільної корекційної роботи є такі: 1. Інформування учнів та їхніх батьків про ті види психолого-педагогічних та соціальних послуг, які вони можуть отримати в школі та в установах, що надають різні види допомоги поза школою. 2. Проведення психолого-педагогічних практикумів із дітьми та їхніми батьками, де обговорюються питання відхилень у поведінці, їх причини, шляхи подолання і способи корекції. 3. Виявлення причин девіантної поведінки конкретного учня чи групи учнів. 4. Розробка програм корекційної роботи як на індивідуальному, так і на груповому рівнях. 5. Реалізація корекційних програм, розроблених на рівні школи.

Головна мета взаємодії всіх ланок системи – виявлення проблем, які виникають у дитини чи групи дітей у поведінці, прогнозування розвитку особистості дитини та її поведінкових проявів, можливого розвитку групи школярів і організація роботи з профілактики і корекції девіантної поведінки учнів.

Класний керівник здійснює первинне діагностування учнів, у яких помічено прояви девіантної поведінки. Першим етапом є спостереження за взаємостосунками в класному колективі. Наступний етап – анкетування «Моє ставлення до школи», «Виявлення навчальних інтересів», «Інтереси учня», «Ставлення учня до фізичної праці» тощо.

На основі спостережень та результатів інших видів діагностики класний керівник планує свою виховну роботу з класом та окремими учнями. Тісно співпрацює з батьками, проводить бесіди, консультації з питань виховання дитини. Підбирає тематику виховних годин, які б сприяли покращенню поведінки учнів, формуванню в них власного «я» та становленню їх як соціально активних особистостей (наприклад, «Хто я? Який я?»), залучає до участі в художній самодіяльності класу та школи.

Якщо така робота не має позитивних результатів, класний керівник здійснює первинний запит іншим ланкам діючої системи і надає первинну інформацію про дитину.

Соціальний педагог у профілактичній роботі використовує різноманітні форми та засоби впливу на учнів із проявами девіантної поведінки.

Отримавши початкову інформацію про учня, починає свою роботу з вивчення життєдіяльності дитини поза школою, використовуючи при цьому анкети та тести для визначення причин та факторів, що впливають на формування відхилень у поведінці, зокрема, такі як: «Клімат у колективі», «Товариськість у спілкуванні» та ін. Ці види анкет вибрано не випадково, адже при аналізі соціометричних досліджень було з'ясовано, що учні з девіантною поведінкою потрапили або до «неприйнятих» осіб, які мають нульовий

психологічний статус, або ж до «ізолюваних» з негативним психологічним статусом.

Всі результати анкетувань, проведених класним керівником та соціальним педагогом, заносяться в таблицю спостережень за «важковиховуваними» учнями, де чітко видно, в якому напрямку потрібно працювати з дитиною, які сторони її життєвого шляху впливають на її поведінку негативно, а які позитивні фактори із соціального простору дитини можна використати в профілактичній роботі, щоб позитивно впливати на учня і сприяти покращенню його поведінки.

Одним із ефективних методів діагностичної роботи є дослідження автобіографії підлітка, яке застосовується з метою виявлення та аналізу життєвих процесів, що мають вплив на становлення особистості, а також дозволяє проаналізувати ставлення (оцінку) дитини до тієї чи іншої життєвої ситуації, в якій вона опинилась. Для досягнення цієї мети при написанні автобіографії учням пропонується описати не тільки так звані «анкетні дані», а й особисту оцінку тих чи інших фактів своєї біографії, наприклад, «описати найяскравіші спогади свого дитинства», «назвати улюблений навчальний предмет та свої захоплення». Пропонуємо також в автобіографії висвітлювати такі складові життєвого досвіду учнів, як: родина, навчання в школі, життєві ситуації, які найбільше запам'яталися. Вік учнів, які опитуються – 10-15 років.

Після опрацювання автобіографій соціальний педагог проводить цикл бесід та індивідуальних консультацій з учнем щодо продуктивних виходів із різних життєвих ситуацій, в т.ч. ситуацій ризику.

Застосування такого методу діагностики дозволяє соціальному педагогу виявити фактори ризику в соціальному просторі дитини (індивідуальні, сімейні, шкільні, суспільні та інші) та ймовірні особистісні ресурси дитини, які дозволять упередити формування девіантної поведінки. За результатами діагностики соціальний педагог надає індивідуальні консультації та рекомендації класним керівникам щодо обрання доцільних методів педагогічної підтримки, які дозволяють попередити або знизити рівень прояву

девіацій та не завдають шкоди особистості учня. Велика увага також приділяється налагодженню тісної співпраці з батьками учнів та наданню соціально-педагогічних послуг (консультування, просвіта, посередництво тощо).

Наступним кроком корекційної роботи соціального педагога є проведення соціально-психологічних тренінгів та інших видів занять із профілактики негативних явищ та популяризації здорового способу життя та корекції агресивної поведінки як з окремими групами учнів, так і з класними колективами.

Вагоме місце у системі роботи з корекції та профілактики девіантної поведінки займає робота практичного психолога, спрямована на вивчення особистості учня, виявлення та попередження факторів, які мають негативний вплив на формування поведінкових моделей учнів.

Застосування запропонованої модель профілактичної роботи в нашому закладі дозволяє досягти позитивних результатів, що доводить важливість співпраці усіх суб'єктів навчально-виховного процесу.

Література:

- 1.Корекція девіантної поведінки підлітків / Толчініна О.І., Саванчук Т.О. – Черкаси: «Ваш дім», 2005. – С. 21-65.
- 2.Вивчення особистості школяра і педагога: діагностика, практичні рекомендації: [навч.-метод. вид.] / Туріщева Л.В., Гончаренко О.В. – Х.: Вид. група «Основа», 2007. – 144 с. – (Психологічна служба школи).

Комплексна діагностика в контексті допомоги дітям з емоційно-поведінковими утрудненнями

Негативні явища в дитячому та підлітковому середовищі – одна з реалій сьогодення. Насильство, жорстоке поводження, алкоголізація, наркотизація, суїциди – прояви деструктивної та аутодеструктивної поведінки, з якими зустрічаємося і в школі. Учні, схильних до таких проявів, у школі відносять до категорії «важких». Одним із завдань, що покладається на практичного психолога, соціального педагога є допомога таким дітям та корекція їхньої поведінки. Як з цим справитись?

На нашу думку, психологу потрібно зрозуміти, чому в цього учня у конкретній ситуації виникла певна особливість поведінки чи характеру. Тільки знаючи механізм формування порушення, можна будувати корекційні програми. Тому в своїй практичній роботі ми приділили значну увагу вивченню можливостей раннього виявлення дітей, які можуть стати «важкими». Для цього необхідно було розробити комплекс психодіагностичних методик.

Порушення поведінки школяра, що складають труднощі передусім для педагогів, вихователів, батьків, можуть бути лише зовнішнім проявом глибинних конфліктів у психіці самої дитини. Тому під поняттям «важкі» ми розуміємо дітей з емоційними розладами, які викликані порушеннями в структурі «Я» або системі «Я - мікросоціум».

Посилаючись на численні експериментальні дані, можна зробити висновок, що неправильне сімейне виховання призводить до формування неадекватного образу «Я» дитини і на основі індивідуальних психологічних рис (акцентуацій характеру) спричиняє виникнення психологічних труднощів у неї. Тому ми застосували методики, які дають можливість діагностувати внутрішні та зовнішні чинники формування «важковиховуваності». А саме: «Патохарактерологічний діагностичний опитувальник» А.Личко, «Аналіз

сімейних стосунків» Е.Ейдемільера, «Кольоровий тест стосунків», проєктивний малюнок.

Найбільшу увагу звертаємо на учнів з лабільною, сенситивною, астено-невротичною акцентуацією, які можуть бути схильними до аутоагресії через депресивність. Гіпертимні – до аутоагресії у формі наркотизації, алкоголізації.

Кольоровий тест стосунків використовується для дослідження емоційно-особистісного ставлення підлітка до значимих людей і понять та його самооцінки. Аналіз даних, отриманих за допомогою тесту, дозволяє встановити низку закономірностей: у акцентуєваних підлітків немає ідентифікації з батьками і часто відсутня ідентифікація зі значимими людьми. Це може пояснити в деяких випадках причини труднощів: нестійку поведінку, емоційну нестабільність, тривожність, бо, не маючи перед собою зразка, їм важко виробити адекватну самооцінку.

Для з'ясування впливу неправильного сімейного виховання на формування деструкцій особистості підлітка ми практикуємо опитування батьків підлітків з акцентуаціями характеру за допомогою опитувальника «Аналіз сімейних стосунків» Е.Ейдемільера. Результати опитування батьків показують, що серед порушень сімейного виховання найчастіше діагностуються гіперпротекція, відсутність санкцій, надмірність заборон, надмірність вимог. Серед причин порушення сімейних стосунків переважають: надання переваг дитячим, неприйняття дорослих рис характеру, нерозвиненість батьківських почуттів, проєкція небажаних рис. Виявляється тенденція до виховання за жіночим типом.

Опитувальник дає змогу знайти залежність між акцентуаціями характеру і порушеннями сімейного виховання. Можна зробити висновок, що непослідовність, виховна невпевненість батьків зумовлює труднощі у розвитку особистості підлітка: невпевненість у нестійких і конформних підлітків; тривожність у астеничних, лабільних, циклоїдних особистостей; агресивність у епілептоїдних підлітків.

Порушення у формі надмірних заборон, санкцій може негативно вплинути на підлітків з гіпертимною акцентуацією. Ситуація безнаглядності загострює риси нестійкої акцентуації. «Потуральна» гіперпротекція створює для підлітка кризову ситуацію. По-перше, формується дуже високий рівень амбіцій. По-друге, це заважає формуванню наполегливості в досягненні мети, вмінню відстояти себе, здійснювати лідерські функції, керувати іншими. Це призводить до конфлікту, нестійкості. Домінуюча гіперпротекція може бути причиною невпевненості, несамостійності, поганого настрою при лабільній акцентуації.

Оскільки вербальні відповіді підлітка і батьків можуть бути певною мірою суб'єктивними, то кольоровий тест стосунків та проєктивний малюнок дають змогу виявити приховані причини психологічних труднощів, для підтвердження раніше встановлених. Ми пропонуємо підліткам малюнки: «Моя сім'я», «Я-реальне», «Я-ідеальне», «Я, яке не приймаю», «Я серед людей».

Аналіз психомалюнків дозволяє зробити висновки про характер самооцінки підлітка, його ставлення до оточення, виявити значимих для нього людей, певні комплекси, які можуть впливати на формування особистості дитини, її поведінку, викликати труднощі як у самої дитини, так і в роботі з нею.

У своїй роботі ми практикуємо також експрес-діагностику типу важковиховуваності підлітків за допомогою «Картки важковиховуваності». За цією методикою виявляємо чотири типи важковиховуваності: педагогічно занедбані діти – з низьким рівнем розвитку моральних уявлень та соціально схвалених навичок поведінки; конституціональний тип – з утрудненнями у вихованні, що зумовлені індивідуально-психологічними особливостями особистості (акцентуації характеру, емоційна нестійкість, імпульсивність); ситуативний тип – за наявності невмілих виховних дій, які призводять до конфліктів (несправжня важковиховуваність); діти з утрудненнями у вихованні, що спричинені функціональними новоутвореннями особистості, які призводять до протидії виховному впливу.

Заповнюємо картку разом із класним керівником, учителем, який знає учня, заступником з виховної роботи (тобто, кількома експертами). Визначаємо тип та рівень важковиховуваності учня і відповідно до цього складаємо корекційно-розвивальну програму для учня.

За результатами соціометричного дослідження можна виявити дітей, чий соціометричний статус у колективі низький (знехтувані, ізольовані). Вони можуть складати «групу ризику» щодо прояву деструктивної та аутодеструктивної поведінки за умови інших несприятливих факторів.

Діагностика тривожності за методикою Філіпса, яка застосовується при вивченні адаптаційного періоду 5-класників, дає змогу виявити дітей з фрустраціями.

Під час спостереження за поведінковими та вербальними проявами учнів «групи ризику», тривожними, замкнутими дітьми звертається увага на висловлювання, які можуть мати аутоагресивний зміст.

З метою ранньої діагностики негативних явищ в учнівському середовищі працівники психологічної служби можуть застосовувати також метод опитування, анкетування (наприклад, схильність до вживання алкогольних напоїв), аналіз соціально-психологічного клімату, матеріального стану та духовного розвитку сім'ї та інші.

На нашу думку, потрібно враховувати, що негативні явища в учнівському середовищі зумовлені не однією, а цілою низкою взаємопов'язаних причин. Доречно враховувати такі фактори як спадковість, фактори соціального середовища (сім'я, виховання, суспільство), деструкції особистості тощо.

Проектна діяльність як інструмент навчання учасників навчально-виховного процесу стратегіям ефективної поведінки

Досвід моєї практичної професійної діяльності в Драбівському НВК «Загальноосвітня школа І-ІІІ ступенів імені С.В. Васильченка – гімназія» довів ефективність та дієвість проектної діяльності як інструменту попередження негативних явищ в освітньому середовищі. Разом з тим, упровадження та реалізація проектів на базі навчального закладу сприяє активній участі і місцевої громади у заходах, спрямованих на створення соціуму, сприятливого для розвитку та виховання дітей.

Протягом 2008-2012 років на базі Драбівського НВК було впроваджено три освітньо-профілактичні проекти. В рамках ІІ Всеукраїнського конкурсу «Добро починається з тебе» створено авторський проект «І ваші долі людям не байдужі», який посів третє місце серед двохсот двадцяти одного проекту. Учасникам цього проекту на Всеукраїнському форумі були вручені дипломи та цінні подарунки. А проекти «Будь мені рідною людиною» та «Сходінками сімейного права», які реалізовувалися в рамках обласних проектів «Волонтерський рух як інноваційна форма розвивальної, превентивної та профілактичної соціально-педагогічної роботи з молоддю» та «Правовий десант», були відмічені серед найкращих та рекомендовані для представлення на Міжрегіональній молодіжній конференції «Молодь діє» у 2011 та 2012 роках (організатори заходу: Кременчуцький міський комітет молодіжних організацій за підтримки Національного фонду підтримки демократії NED (США)).

Упровадження проектів в навчальному закладі сприяє залученню учнів до профілактично-просвітницької діяльності у якості волонтерів психологічної служби. Учнівський Центр волонтерської діяльності утворився на базі клубу «Тепло сердець», який діє у школі. Учні-волонтери психологічної служби є безпосередніми ініціаторами, координаторами та організаторами багатьох

заходів інформаційно-просвітницького та профілактичного спрямування. Важливим досягненням є те, що до роботи в Центрі волонтерської діяльності добровільно долучаються учні «групи ризику», що сприяє їхній позитивній соціалізації та формуванню свідомої відповідальної поведінки.

Діяльність учнівського Центру волонтерів психологічної служби та Клубу «Тепло сердець» спрямована на висвітлення таких актуальних питань, як попередження та профілактика негативних явищ в освітньому та сімейному середовищі: формування навичок здорового способу життя; підвищення рівня правової культури як учасників навчально-виховного процесу, так і представників місцевої громади; попередження соціального сирітства через формування усвідомленого батьківства; налагодження співпраці закладу освіти та громади у попередженні негативних явищ в молодіжному середовищі; підтримка дітей-сиріт.

Актуальність тем реалізованих проєктів, на мою думку, полягає в необхідності якомога раніше формувати у дітей вміння та навички конструктивної поведінки, правову культуру та відповідальну поведінку, що сприятиме підвищенню рівня їх адаптивності у сучасному суспільстві та позитивній соціалізації. Досягти цього можна тільки спільними зусиллями сім'ї, навчального закладу та громадськості. І, як доводять результати впровадження вищезазначених проєктів у Драбівському НВК, саме проєктна діяльність є одним із дієвих та ефективних інструментів такої співпраці.

Розглянемо етапи реалізації проєкту «Сходінками сімейного права» (2011-2012 н.р.).

Перший етап – засідання членів клубу «Тепло сердець» - складається з визначення мети, завдань та етапів реалізації проєкту; пошуку та залучення спонсорів для реалізації проєкту.

Другий етап – «Вустами старшокласників про права і свободи дітей» - ставить за мету підготовку волонтерів з числа учнів-старшокласників та членів клубу «Тепло сердець» до проведення заходів з учасниками навчально-

виховного процесу; підготовку сценаріїв заходів та роздаткових матеріалів; проведення заходів волонтерами з учнями 5-9-х класів.

Третій етап – «Налагоджуємо співпрацю» - представлений через участь у навчальному семінарі-тренінгу «Використання інтерактивних творчих форм просвітницької та профілактичної роботи в проектній діяльності» в рамках впровадження обласного проекту «Правовий десант» (на базі Черкаського ОПОПП); планування заходів в рамках обласного проекту, узгодження їх проведення із загальним планом реалізації шкільного проекту; підготовку інформаційно-просвітницьких роздаткових матеріалів для проведення заходів інформаційно-просвітницького та профілактичного спрямування.

Четвертий етап – «Розмовляюча стіна» - включає оголошення конкурсу соціального малюнку «Права і обов'язки дітей в сім'ї» для учнів Драбівського навчально-виховного комплексу «Загальноосвітня школа I-III ступенів ім. С. В. Васильченка-гімназія»; підготовку волонтерів та авторів малюнків, поданих на конкурс, до проведення заходу за методом «розмовляюча стіна»; проведення конкурсу, визначення та нагородження переможців.

П'ятий етап – «Відкритість суду – крок назустріч громадськості» (День відкритих дверей у суді) – ставить за мету вирішення організаційних питань щодо проведення Дня відкритих дверей у суді, узгодження питань з відповідними інстанціями; підготовку волонтерів та учнів, учасників заходу, до екскурсії в приміщенні суду та зустрічі з працівниками суду (правила техніки безпеки та поведінки в приміщенні та під час пересування по вулиці тощо); проведення заходів в рамках Дня відкритих дверей у суді (зустріч з працівниками суду, ознайомлення з основними функціональними обов'язками працівників суду; екскурсія в приміщенні суду; ознайомлення учнів з особливостями судового процесу, де дитина виступає свідком, правами та обов'язками неповнолітніх у суді тощо); розповсюдження серед учнів інформаційних буклетів «Права дитини в суді» та «Правила поведінки в суді»; інформування освітньої громадськості району про результати проведення Дня відкритих дверей.

Шостий етап – «Особливості адміністративної та кримінальної відповідальності неповнолітніх» - передбачає організацію та проведення зустрічей з працівниками районної служби у справах дітей та відділу кримінальної міліції у справах дітей.

Сьомий етап – «Право і закон» - звертає увагу на підготовку волонтерів до організації та проведення заходів з учасниками навчально-виховного процесу; організацію та проведення зустрічей з працівниками правоохоронних органів; проведення заходів з учасниками навчально-виховного процесу.

Восьмий етап – «Права і обов'язки дітей» - розрахований на організацію та проведення зустрічей з працівниками районного ЦСССДМ.

Дев'ятий етап – «Суд над казковим героєм» (за мотивами казки Ш. Перро «Попелюшка») – включає підготовку волонтерів до проведення заходу; здійснення підготовчих заходів (організація читань казки Ш. Перро «Попелюшка», перегляд мультиплікаційного фільму «Попелюшка», розробка сценарного плану інтерактивної вистави, розробка книжки-розмальовки «Попелюшка». Розмальовуй і згадуй права дитини» тощо); проведення «Суду над казковим героєм» у формі інтерактивної вистави; розповсюдження книжки-розмальовки «Попелюшка». Розмальовуй і згадуй права дитини» серед учнів 1-4 класів; зйомку відеофільму та створення фотоколажу за результатами реалізації дев'ятого етапу проекту.

Десятий етап – «Знаємо свої права та виконуємо свої обов'язки» - спирається на підготовку волонтерів до проведення заходів; розробку інформаційно-просвітницьких матеріалів на тему: «Права і обов'язки батьків» та «Я – дитина, я маю права і обов'язки»; організацію та проведення просвітницьких акцій «Знай свої права та обов'язки, дитино!» та «Батьки, пам'ятайте про свої права та обов'язки!»; розповсюдження інформаційно-просвітницьких буклетів серед учасників акцій.

Одинадцятий етап – Ток-шоу «Сім'я... Право і закон» - готує до проведення ток-шоу, вирішення організаційних питань по залученню спеціалістів відповідних інстанцій та неурядових організацій, діяльність яких

спрямована на захист та підтримку дитинства і сім'ї, до участі у ток-шоу; готує волонтерів до проведення ток-шоу; включає власне проведення ток-шоу «Сім'я... Право і закон»; забезпечує інформування освітньої громадськості про результати проведення ток-шоу.

Дванадцятий етап – «Життя прожити...» - зацентований на підведенні підсумків реалізації шкільного проекту; підготовці звітних матеріалів для координатора обласного проекту «Правовий десант»; на широкому висвітленні ролі та популяризації роботи учнівського волонтерського центру психологічної служби та клубу «Тепло сердець» у реалізації проекту «Сходінками сімейного права» та участі волонтерів в обласному проекті «Правовий десант»; відзначенні волонтерів; висвітленні актуальних питань та результатів реалізації проекту у ЗМІ та серед освітньої і місцевої громади.

Любов Похил

Поліпшення дитячо-батьківських стосунків через шкільні проекти

Працюючи над поліпшенням стосунків учасників навчально-виховного процесу, шкільний практичний психолог проводить психологічне консультування, індивідуальні бесіди з учасниками конфліктних ситуацій, у ході яких спільно аналізуються причини погіршення міжособистісних стосунків; групові зустрічі (тренінги, круглі столи, диспути, ділові ігри), які мають за мету оптимізацію процесу саморегуляції, розвиток здатності до відкритого демонстрування як позитивного, прихильного, так і негативного ставлення, на яких виробляються уміння до гнучкого управління емоціями, емпатійного слухання, спільного знаходження конструктивних рішень тощо.

Працюючи практичним психологом у Смілянській загальноосвітній школі №4 я часто отримувала запити від підлітків на роботу з батьками на покращення взаємин. В ході індивідуальних консультацій підлітків зробила висновки, що проблема гіперопіки чи, навпаки, відчуженості та незацікавленості з боку батьків життям дітей є гострою та викликає болісну реакцію з боку останніх. Прагнучи привернути увагу дорослих до себе як до особистості, підлітки використовують усі відомі їм методи: демонстративність, шокуючу зовнішність, нестандартні та неочікувані вчинки, вибір сумнівного оточення.

Усвідомлюючи вплив дитячо-батьківських стосунків на подальший розвиток підлітка як особистості, я започаткувала у закладі проект учнівського самоврядування «Люблячі батьки – щасливі діти». Ідея створення проекту належить Анні Подлужновій (учениці 11-го класу, випускниці 2008 року). Керівником та автором розробки проекту став шкільний психолог.

Завданнями даного проекту є позитивні зміни у взаєминах батьків і дітей, налагодження стосунків у родині, що засновані на довірі та безумовному прийнятті один одного та повазі; зміна непродуктивних установок, уявлень, мотивів, стереотипів поведінки, відпрацювання конструктивних виходів з конфліктних ситуацій, навичок та готовності до співпраці, формування почуття сімейної єдності, створення позитивного психологічного клімату в сім'ї та комфорту у спілкуванні між членами родини.

До реалізації проекту були залучені соціально активні представники учнівської молоді..

Проект учнівського самоврядування «Люблячі батьки – щасливі діти» впроваджувався в життя закладу через проведення тренінгових занять з батьками, спільні виховні заходи, родинні свята у класних колективах з активним залученням батьків.

Реалізація проекту протягом 2008 - 2011 років відбувалася поетапно.

З метою вивчення психологічної своєрідності дітей та батьків, особливостей їхнього життя і виховання, взаємин у сім'ї протягом 2008 – 2009

н.р. було проведено ряд анкетувань з учнівськими колективами та батьківською громадськістю, що дало змогу виявити проблематику у міжособистісних стосунках на рівні «батьки – дитина». Відповідно до отриманих результатів анкетувань та за запитами батьків в рамках проекту організовано та проведено ряд тренінгових занять з батьками учнів різних вікових категорій: «Рухливий, непосидючий, гіперактивний» з батькам учнів 1-х-4-х класів; «Безумовне прийняття дитини такою, як вона є» з батьками учнів 5-х-7-х класів; «Батьки і діти: кроки на зустріч» з батьками й учнями 8-х-11-х класів.

Усвідомлюючи важливість змін у стосунках з дітьми, батьки самостійно обрали тематику та сформулювали запити на проведення тренінгових занять у кожному класному колективі закладу на 2009 – 2010 н.р.

Так, було проведено тренінгове заняття з батьками учнів 1 класу «А тепер ми не малята, а тепер ми - школярі!». На занятті батькам було запропоновано перегляд відеофільму за участю учнів 1 класу «Батьківське виховання очима дітей», що дало змогу батькам побачити та почути своїх дітей та переосмислити методи виховання.

З батьками учнів 2 класу було проведено тренінгове заняття «Виховання дітей добротою». Учнями класу спеціально для батьків створено газету «День виховання батьківлят», де батьки мали змогу прочитати поради дітей стосовно їхніх взаємин. У відповідь батьки написали лист дітям, де вони дають зворотний зв'язок щодо дитячих порад.

На тренінгу з батьками учнів 3-А класу «Я потребую уваги!» учасниками створено фотоколаж «Якою я бачу свою дитину». Заняття сприяло усвідомленню цінності дитячо-батьківських стосунків.

Крім названих, були проведені тренінги з батьками учнів 3-Б класу («Лідерство в сім'ї, або хто головний?»), до заняття учнями класу створено газету «День порад для батьків»; з батьками учнів 4 класу («Відповідальність і наші діти»); батьками учнів 5-х-6-х класів («Дорослий, ти потрібен мені!»); батьками учнів 7-х-8-х класів («Перехідний вік: переваги і не тільки...»); батьками учнів 9-х-11-х класів («Ранні статеві стосунки»).

На заняттях відпрацьовувалися конструктивні виходи з конфліктних ситуацій, партнерські навички та готовність до співпраці, панувала атмосфера згуртованості, довіри та невимушеного, відкритого спілкування учасників між собою.

В якості рекомендацій для батьків підготовлено інформаційні буклети «Перший раз – у перший клас», «Негативні та позитивні установки: сказавши це, виправтеся», «Пам'ятка батькам від дитини», «Шпаргалка для дорослих, або правила спілкування з гіперактивними дітьми», «Батьки і діти: кроки назустріч». За запитами здійснювалося індивідуальне консультування.

З 2009–2010 н. р. в рамках проекту учнівського самоврядування «Люблячі батьки – щасливі діти» започатковано реалізацію проектів з родинного виховання в учнівських колективах початкової школи, а згодом і в усіх класних колективах.

Реалізація проектів родинного виховання сприяла розкриттю та реалізації особистісного творчого потенціалу дітей, батьків та вчителів. Так, були проведені тренінгові заняття з батьківською громадськістю, анкетування з метою вивчення проблемних питань, зустрічі з батьками за «круглим» столом, диспути та рольові ігри, тематичні екскурсії, волонтерські акції, КТС, родинні та спортивні свята.

Загалом заходи, проведені протягом 2008-2011 років в рамках проекту учнівського самоврядування «Люблячі батьки – щасливі діти», сприяли досягненню позитивних змін у взаєминах між батьками й дітьми та налагодженню стосунків у родинях; зменшенню кількості учнів з групи «ризик» та тих, що перебувають на внутрішкільному обліку; самовизначенню та самореалізації учнів у сім'ї та соціальному середовищі, підвищенню власної самооцінки, формуванню позитивних установок та стереотипів поведінки в процесі взаємодії батьків з дітьми.

Література

1. Барташнікова А.А., Барташнікова И.А. Учись мыслить: Игры и тесты для детей 7-10 лет / Худож.- ил. Г.М. Гаврилец, В. В. Коваленко; худож. – оформитель Д.Н.Капельников. – Харьков: Фолио, 1998. – 480с. – (Для пап и мам).

2.Горбушина О.П. Психологический тренинг. Секреты проведения. – СПб.: Питер, 2007.- 167.: ил – (Серия «Практическая психология»).

3.Макартычева Г.И. Коррекция девиантного поведения. Тренинги для подростков и их родителей. – СПб.: Речь, 2007. – 368 с.

4.Яценко Т.С. Теорія і практика групової психокорекції: Активне соціально – психологічне навчання: Навч. посіб. – К.: Вища шк., 2004. – 679 с.: іл.

Алла Пришлюк

Превентивне виховання молодшого школяра: методи роботи класного керівника

Сформулюємо закономірності здійснення ранньої профілактики негативних явищ. Виховний вплив на молодшого школяра має ґрунтуватися на гуманістичних засадах, що передбачає оптимістичний підхід до учня, віру в його потенційні позитивні можливості; ефективним засобом запобігання шкідливим звичкам у дітей є цілеспрямоване поглиблення інтересу до процесу навчання, формування провідних особистісних якостей; потрібно максимально враховувати вікові психофізіологічні особливості та індивідуальні можливості кожної дитини, поглиблювати її інтереси, навички і задатки. Вчитель стимулює в учня прояви таких привабливих соціально-психологічних рис як адекватна самооцінка; гуманність; активність.

На власному досвіді я як класний керівник переконалась у тому, що ефективність процесу формування позитивної мотивації щодо здорового способу життя залежить від спрямованості виховного процесу, форм та методів його організації.

Багато вчителів воліли би навчати невелику групу дітей у комфортабельній кімнаті, з розташованими по колу стільцями. Проте такі умови в школі рідкість, тому зазвичай доводиться йти на компроміс. Серед

форм та методів процесу формування позитивної мотивації на здоровий спосіб життя пріоритетна роль у моїй роботі належить активним методам, що ґрунтуються на взаємодії та спрямовані на самостійний пошук істини і сприяють формуванню критичного мислення, ініціативи і творчості: ми переставляємо стільці, чіпляємо на стіни плакати, пишемо та малюємо, рухаємося, шумимо, нікого при цьому не турбуючи, працюємо у групах.

Обов'язково використовую також традиційні методи: бесіди, міркування, лекції, роз'яснення, переконання, позитивний і негативний приклади, методи формування звичок, контролю і самоконтролю тощо. Застосування цих методів сприяє формуванню в учнів адекватної самооцінки, формуванню позитивної мотивації та адаптивної поведінки; підтримує, посилює позитивні моральні спонукання щодо вибору здорового способу життя.

Важливу роль у цьому відіграють предмети «Основи здоров'я» та «Основи безпеки життєдіяльності», у процесі вивчення яких учні повинні отримати необхідний обсяг знань і практичних навичок щодо ведення такого способу життя, який би в повній мірі забезпечував збереження здоров'я і життя. Я намагаюсь створити навчально-виховне середовище, яке формує здоров'я всіх учасників навчально – виховного процесу.

Я застосовую у роботі різноманітні методи та методики превентивного виховання школярів. Так, рольові ігри дозволяють інсценізувати незвичні для учнів ситуації та події юридичного характеру, сприяють їх кращому розумінню, формуванню співпереживання; дискусії у класі дають можливість виявити, яку позицію щодо правознавчих проблем займають вчитель та учні, навчитися слухати свого співрозмовника та говорити по черзі; малювання у класі може бути використане для того, щоб навчити учнів спостерігати і співпрацювати, розвивати їхню уяву, виховувати співчуття до людей, зображених на малюнках, або слугують для встановлення контакту з іншими учнями класу тощо.

Досліджуючи проблему сімейного насильства

Сьогодні не є таємницею той факт, що проблема насильства примушує говорити про себе в суспільстві, в тому числі у школі. Вважається, що проблема агресивної поведінки дітей бере початок і обумовлюється сімейними обставинами. Діти, що спостерігають за насильством у сім'ї, переносять цей негативний досвід у власне життя, відтворюючи насильницьку модель поведінки у соціумі.

У вигляді анонімного опитування було проведено психолого-педагогічне дослідження з метою визначення власних поглядів учнів старших класів на проблему сімейного насильства. Аналіз відповідей допоміг визначити ставлення дітей до даної проблеми.

Дослідження було проведено з учнями 8-11 класів. Вибірка складала 98 учнів. Результати анкетування були оброблені і обговорені з учнями, батьками, вчителями.

Так, результати опитування виявили наступне. Старшокласники вважають, що сімейне насильство - це: «груба поведінка та надмірна жорстокість членів сім'ї один стосовно одного»; «насильство над дітьми з боку батьків»; «знуцання батька над матір'ю і навпаки»; «згвалтування»; «використання дітей у власних цілях з метою наживи»; «позбавлення дитини нормального життя, що перешкоджає її позитивному повноцінному розвитку». На думку учнів, насильницькими можна вважати такі дії: «побої»; «згвалтування»; «вигнання з дому»; «моральне та фізичне знущання»; «примус до роботи будь-якими способами»; «приниження людської гідності віч-на-віч чи привселюдно», «вбивство».

Аналіз відповідей на запитання «Як часто в твоєму житті до тебе ставились жорстоко або знущались над тобою?» дав такі результати: «дуже часто» - 10%, «часто» - 32%, «інколи» - 44%, «ніколи» - 14%. Серед членів сім'ї

діти називають батька або вітчима - 42%, матір або мачуху - 38%, брата чи сестру - 20% (деякі з опитуваних включили до переліку бабусь і дідусів).

До причин сімейного насильства, які найчастіше спонукають до насильницьких дій членів родини, відносять такі: «тяжке матеріальне становище сім'ї»; «схильність до шкідливих звичок, залежність (як-то наркоманія, алкоголізм)»; «негативний психічний стан, викликаний особистими проблемами членів сім'ї (труднощі на роботі, в школі, перевантаження, подружня зрада та інше)»; «непорозуміння, викликані різними поглядами на життя різних вікових груп, що спонукає до конфліктних ситуацій, які можуть привести до насильницьких дій»; «індивідуальні особливості характеру та темпераменту (зокрема, нестриманість, дратівливість, таке інше)».

Відповідаючи на запитання «Як часто по телебаченню ти бачиш фільми або передачі зі сценами насилля?», опитувані вказали, що «не бачать або майже не бачать» - 11%, «бачать рідко» - 4%, «часто» - 7%, «постійно» - 78%.

На думку учнів, сімейному насиллю можна зарадити, якщо: «морально підтримувати один одного»; «вміти правильно поводити себе в конфліктній ситуації, щоб не спровокувати насильницькі дії»; «вчитися стриманості і виховувати в собі риси толерантності»; «йти на кардинальні міри (позбавлення батьків батьківських прав тощо)»; «звертатися за психологічною допомогою»; «більше часу приділяти спільному відпочинку з сім'єю»; «встановити більш ретельний контроль за трансляцією телепередач з елементами насилля та створювати більше ТВ-програм виховного та загальноосвітнього напрямку».

Серед найбільш тяжких форм насильства визначають: «моральне знуцання (словесна образа)»; «фізичне покарання (побиття, вигнання з дому)»; «згвалтування».

Отже, результати опитування свідчать про те, що рівень прояву насилля в сімейному житті досить високий, і діти усвідомлюють наявність даної проблеми в суспільстві. Проте вирішувати дане питання мають не лише учасники родинного спілкування. Важлива роль належить, безумовно, державним підходам до вирішення проблеми, які мають враховувати такі

фактори, як економічне забезпечення населення, розробка гуманістичних концепцій освіти, вдосконалене законодавство, розширення сітки соціально-психологічних послуг.

Дані, отримані під час опитування, можна використовувати у роботі з батьками та дітьми, для планування і здійснення заходів щодо попередження проблем насильства у школі, для формування у дітей культури спілкування та підвищення психологічної грамотності батьків.

Чертова Тетяна

Вирішення шкільних конфліктів засобами театру-форуму

Можливість виникнення конфліктів супроводжує людство і існує в усіх сферах. Конфлікти народжуються на ґрунті щоденних розбіжностей поглядів, суперечностей різних думок, потреб, мотивів, бажань, стилів життя, надій, сподівань, інтересів, особистісних особливостей. Не дивно, що на даний час Вікіпедія нараховує 112 визначень конфлікту, які досить суттєво різняться між собою.

Деякі відомі філософи (Ш.Монтеск'є, Ж.Ж.Руссо, В.Д.Прістлі) вважали конфлікти суто негативним явищем, але багато авторів (Дж.Грехем Скотт, Н.Пезешкіан, Л.Козер, Л.Берковіц, А.Г.Здравомислов та інші) бачать конфлікти як проблеми, які можуть бути спрямовані в річище можливостей, для “особистісного, міжособистісного і організаційного вдосконалення” (Дж. Грехем Скотт, ст. 13).

У 1972р. Кеннет У.Томас та Ральф Х.Кілменн розробили систему, яка дозволяє кожній людині створити власний стиль вирішення конфлікту (метод

Томаса-Кілменна). Роберт М.Бремсон, Георг Р.Бах виділяють типи «важких» людей і загальні принципи спілкування з ними. Проблему ”вертикальних конфліктів” розглядають Т.Ньютон, Б.Пуссель, А.Дарендорф.

У нижчевикладеному досвіді роботі з явищем за теоретично-методологічну основу взяті позиції позитивної психотерапії, гештальт-терапії, психодрами Я.Морено.

Метою роботи, що її проводить психолог у школі, є: зниження внутрішньої напруги учасників конфлікту, усвідомлення власної відповідальності у ситуації вирішення конфлікту, ознайомлення з досвідом поведінки інших людей в конфліктних ситуаціях, засвоєння конструктивних засобів вирішення конфліктів.

Для реалізації мети психологом використовувалися завдання на відреагування почуттів (вербалізація, програвання конфліктних ситуацій, робота з тілом), на пошук кращого варіанту вирішення конфлікту підлітками.

Моя практика показала, що для оволодіння мистецтвом вирішення конфліктів допомагає використання театру-форуму. (Театр-форум – це один із видів інтерактивного психологічного театру, де активними учасниками є глядачі. В будь-який момент невеликої (на 10-15хв) вистави, зазвичай, в момент кульмінації, дія переривається, і будь-який глядач (або глядачі) в обраній ролі виконує у виставі власний варіант розвитку подій).

Ситуації конфлікту (наявного або типового) ми розігруємо попередньо у тренінгових групах, під час виховних годин та в роботі соціально-психологічного театру «Маска».

Початок сценки, в залежності від обставин, готується з групою дітей напередодні або експромтом, за 15 хвилин. Після того, як всі бажані глядачі зіграли свої варіанти, актори, які починали, продовжують виставу, розв’язуючи конфлікт без агресії (з використанням Я-висловлювання, з вислуховуванням партнера, зниженням тону тощо).

Використовувати театр-форум може психолог, соціальний педагог, класний керівник або інший зацікавлений вчитель. Шляхом такої роботи кожен

з підлітків набуває досвіду іншої, часом не властивої йому поведінки в конфлікті, має змогу обрати для себе конструктивний варіант.

Алгоритм групової роботи може бути таким (учасники конфлікту висловлюються по черзі): 1.Опис ситуації (що призвело до конфлікту?). 2.Висловлювання почуттів (що я зараз відчуваю з приводу конфлікту?). 3.Позиція однокласників (кожен висловлює власний погляд). 4.Очікування (чого я хочу? які дії іншої людини будуть означати, що конфлікт вичерпано?). 5. Відповідальність (що я можу і готовий зробити, щоб вирішити конфлікт?). 6.Позитивні надбання для кожної зі сторін внаслідок вирішення конфлікту.

Література:

- 1.Дж. Грехем Скотт. Конфликты. Пути их преодоления. – К.: Внешторгиздат, 1991.
- 2.Корнелиус Х., Фэйер Ш. Выиграть может каждый (или Как разрешать конфликты). - М.,1993.
- 3.Морено Я. Психодрама. / пер.с англ. - М: Апрель Пресс, изд-во Эксмо-Пресс, 2001.
- 4.Сергиенко И.М. Роли, которые мы выбираем: в помощь руководителю психологического театра. - Черкасы: Эскейп, 2003.

Світлана Юрченко

Формування просоціальної поведінки дошкільнят

Дитинство – неповторний важливий період у становленні особистості. І саме в цей період маленька людина потребує уваги та захисту, любові та підтримки.

Діти дошкільного віку мають права, інтереси, але не можуть відстоювати їх перед суспільством. Тому можна стверджувати, що насильство над дітьми – це надзвичайно гостре і болюче питання.

Будь - яке насилля травмує дитину. Коли діти стають свідками насильства в сім'ї, вони відчують провину, сором, страх, сум, відповідальність за насильство, яке їм доводиться спостерігати, відчують гнів, бо вони неспроможні змінити те, що відбувається в сім'ї.

Діти, що зазнали насильства стосовно себе, отримують травматичний досвід, травматичні переживання і відповідають неадекватною поведінкою. Все це призводить до дезорганізованої поведінки, патології розвитку.

Насильство позначається на пізнавальному, фізичному, емоційному, духовному розвитку дитини, що стає помітним у дитячому середовищі і може спричинити глузування серед однолітків. Все це поглиблює стресовий стан дитини, погіршує її здоров'я (з'являється енурез, заїкання, порушення сну, головний біль). Діти стають невпевненими, тривожними, мають почуття гніву, неповноцінності, асоціально поведуться, провокують або уникають інших, неадекватно, непередбачено реагують.

Також можна виокремити певний тип нервової системи, якому притаманні незбалансоване співвідношення процесів збудження та гальмування. Як правило, це діти з підвищеною збудливістю, незформованістю психологічних захистів, фізичними та психічними вадами, недостатніми розумовими здібностями. Такі діти у майбутньому не зможуть раціонально розв'язувати матеріально-економічні та житлово-побутові проблеми, у них виникають конфліктність, замкненість, сексуальна дисгармонія.

Крім того, є ймовірність, що діти, які виховувались в сім'ях, де мало місце насилля, можуть переносити цей негативний досвід у свої сім'ї: дівчата – терпіти в різних формах агресію стосовно себе, а хлопчики, засвоївши негативний приклад батьківської поведінки, - застосовувати силу для самоствердження.

Американський психолог Карен Прайер у книзі «Не гарчіть на собаку» описує чотири методи позитивного підкріплення поведінки – «добрих чарівників», які можуть використовувати педагоги та батьки.

Метод 1 «Формування несумісної поведінки». Залучення дитини до виконання дій, фізично несумісних з небажаною поведінкою. Цей метод корисний, коли йдеться про подолання негативних емоційних станів: тривоги, смутку, самотності. Активно фізичні дії – танці, співи, будь-які інтенсивні рухи – несумісні з почуттям жалю до себе. І навпаки – подолати гіперактивність допомагають заняття, які потребують посидючості (образотворча діяльність, настільні ігри, читання тощо).

Метод 2 «Поведінка за сигналом». Поведінка може бути своєчасною та слухною. Наприклад, в іграх, інсценівках або у спорті поведінка дитини може відповідати певній ролі. Навіть зовсім маленькі діти спроможні зрозуміти це й не переносити ігрові форми у повсякденне життя.

Метод 3 «Запобігання негативним проявам поведінки». Цей метод дуже корисний у випадках, коли дорослі хотіли б, щоб дитина позбулася певного типу поведінки. У цьому разі варто підтримувати будь-які позитивні наміри, дії та досягнення дитини, а не дорікати, лаяти та карати за помилки.

Метод 4 «Зміна мотивації». Усунення мотивації до небажаної поведінки – найефективніший метод. Наприклад, дитина зчинила скандал у магазині, мати намагається це припинити, застосовуючи силу. А причина «бунту» виявляється в тому, що дитина хоче їсти, і вигляд та запах великої кількості їжі є для неї надзвичайно сильними подразниками. Та й сама мама, втомлена і голодна після роботи, теж роздратована. Розв'язати проблему можна, погодувавши дитину перед походом у магазин, та й самій матері щось попоїсти.

Зниження уваги до дитини, обмеження спілкування з нею або чогось іншого, в чому в неї є потреба, що вона любить, відмова в улюбленій їжі, тобто намагання примусити дитину зазнавати дискомфорту з єдиною метою – зробити покарання дієвішим – це аж ніяк не найкращі помічники.

Роботу над цією проблемою я розпочала з детального вивчення законодавчої бази щодо захисту прав дитини та протидії насильству над нею, проводжу різні форми роботи з педагогами: лекції – консультації, інтерактивні заходи, анкетування, беру участь в педагогічних радах; з батьками проводжу

бесіди, тестування, беру участь в проведенні батьківських зборів, виготовляю інформаційні бюлетені по даній темі; з дітьми – проводжу дидактичні ігри, ігри-медитації, словесні ігри, вправи, читання художньої літератури, тематичні міні-заняття.

Отже, давайте пам'ятати про те, що повага до особистості дитини й насильство над нею – несумісні речі.

Я переконана, що проблеми починають вирішуватись тоді, коли ми перестаємо мовчати про них і починаємо обговорювати їх спільно.

Відомості про авторів статей

1. Битько Юлія Анатоліївна, практичний психолог Черкаського навчально-виховного комплексу «Загальноосвітня школа I-III ступенів – ліцей спортивного профілю № 34», e-mail: yulya19745@mail.ru

2. Боголій Віталій Миколайович, завідувач обласного центру практичної психології та соціальної роботи Черкаського обласного інституту післядипломної освіти педагогічних працівників, e-mail: vitalkabi@ukr.net

3. Голубчик Наталя Іванівна, практичний психолог Журжинецького НВК Лисянської районної ради Черкаської області, e-mail: zhurzhyntsy@mail.ru

4. Гудзенко Валентина Іванівна, практичний психолог Кам'янської загальноосвітньої школи I-III ступенів №1 Кам'янської районної ради Черкаської області, e-mail: kamschool1@ukr.net

5. Гуменюк Леся Василівна, практичний психолог, Заболотня Надія Анатоліївна, соціальний педагог Старобабанівської загальноосвітньої школи I-III ступенів Уманської районної ради Черкаської області, e-mail: l.gumenyuk@ukr.net

6. Дахно Лариса Володимирівна, заступник директора з навчально-виховної роботи, вчитель психології Смілянського НВК "Загальноосвітня школа I ступеня – гімназія ім. В.Т. Сенатора" Смілянської міської ради Черкаської області, e-mail: gymnasia@ck.ukrtel.net

7. Деркач Галина Дмитрівна, соціальний педагог Добрянської загальноосвітньої школи Маньківської районної ради Черкаської області, e-mail: dobraschool@ukr.net

8. Коваль Світлана Петрівна, соціальний педагог, Поштаренко Світлана Михайлівна, практичний психолог Леськівської ЗОШ I-III ст. Черкаської районної ради Черкаської області, e-mail: in.litwin@yandex.ua

9. Ковальська Тетяна Миколаївна, соціальний педагог Бужанської ЗОШ I-III ступенів Лисянської районної ради Черкаської області, e-mail: 24011985@mail.ru

10. Менщикова Олександра Сергіївна, соціальний педагог Стеблівської загальноосвітньої школи I-III ступенів імені І.С. Нечуя-Левицького Корсунь-Шевченківської районної ради Черкаської області, e-mail: gvormpk@rambler.ru

11. Михайлова Людмила Олексіївна, соціальний педагог Хутірської загальноосвітньої школи I-III ст. Черкаської районної ради Черкаської області, e-mail: in.litwin@yandex.ua

12. Мусатенко Ніна Валентинівна, практичний психолог Ладизинської загальноосвітньої школи I-III ступенів Уманської районної ради Черкаської області, e-mail: musatenko.n@mail.ru

13. Потапенко Олена Миколаївна, соціальний педагог Драбівського НВК «Загальноосвітня школа I-III ступенів імені С. В. Васильченка-гімназія» Драбівської районної ради Черкаської області, e-mail: olena.potapenko@mail.ru

14. Похил Любов Дмитрівна, завідувач центру практичної психології та соціології виконавчого комітету Смілянської міської ради Черкаської області, e-mail: mksmila@ukr.net

15. Пришлюк Алла Василівна, вчитель початкових класів Кривчунської загальноосвітньої школи I-III ступенів Жашківської районної ради Черкаської області, e-mail: prishlyuk2012@yandex.ru

16. Уманська Олена Василівна, практичний психолог Лисянської ЗОШ I-III ступенів №2 Лисянської міської ради Черкаської області, e-mail: zaparelen@mail.ru

17. Чертова Тетяна Миколаївна, практичний психолог Смілянської загальноосвітньої школи I-III ст. №10 Смілянської міської ради Черкаської області, e-mail: scoo110_smela@ukr.net

18. Юрченко Світлана Іванівна, практичний психолог Центру розвитку дитини «Берізка» смт Шрамківка Драбівської районної ради Черкаської області, e-mail: alexa6999@mail.ru

ЗМІСТ

Юлія Битько.....	
Тримаємо агресію під контролем: роздуми шкільного психолога.....	3
Віталій Боголій.....	
Насилля в учнівському середовищі: причини, шляхи подолання й упередження.....	6
Наталя Голубчик.....	
Шкільна психологічна служба: від заформалізованості до глибини	11
Валентина Гудзенко.....	
Психолог у школі: від завдань до конкретних справ	14
Леся Гуменюк, Надія Заболотня	
Шкільне насильство та медіація	17
Лариса Дахно	
Створення єдиної системи корекційного впливу у школі-гімназії.....	19
Галина Деркач.....	
Зміст соціально-педагогічної профілактики негативних явищ в учнівському середовищі.....	23
Світлана Коваль, Світлана Поштаренко.....	
Шкільна психологічна служба та громадські ініціативи у створенні безпечного середовища у школі	25
Тетяна Ковальська.....	
Система роботи школи щодо профілактики девіантної поведінки підлітків.....	27
Олександра Менщикова	
Програма подолання шкільного насилля: завдання та труднощі	30
Людмила Михайлова	
Форми та методи роботи з дітьми з девіантною поведінкою.....	32
Ніна Мусатенко	
Комплексна діагностика в контексті допомоги дітям з емоційно-поведінковими утрудненнями	37
Олена Потапенко	
Проектна діяльність як інструмент навчання учасників навчально-виховного процесу стратегіям ефективної поведінки	41
Любов Похил	

Поліпшення дитячо-батьківських стосунків через шкільні проекти	45
Алла Пришлюк	
Превентивне виховання молодшого школяра: методи роботи класного керівника	49
Олена Уманська	
Досліджуючи проблему сімейного насильства	51
Чертова Тетяна.....	
Вирішення шкільних конфліктів засобами театру-форуму	53
Світлана Юрченко	
Формування просоціальної поведінки дошкільнят.....	55